

ČASOPIS MAĆICY SERBSKEJE

1921.

Redaktor:

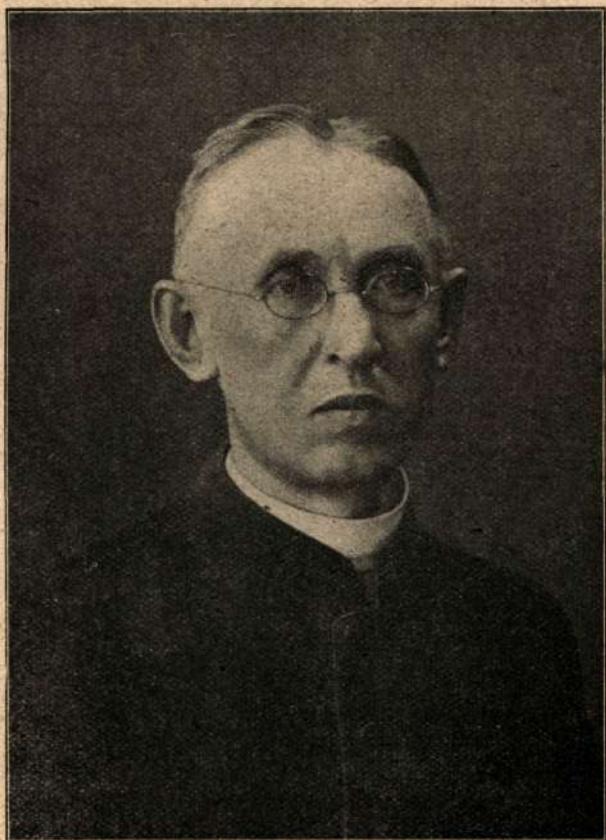
Stud. radž. prof. dr. Ernst Muka,
konrektor na wotp.

Lětnik LXXIV.

(Cyłeho rjada čisło 140.)

Budyšin.

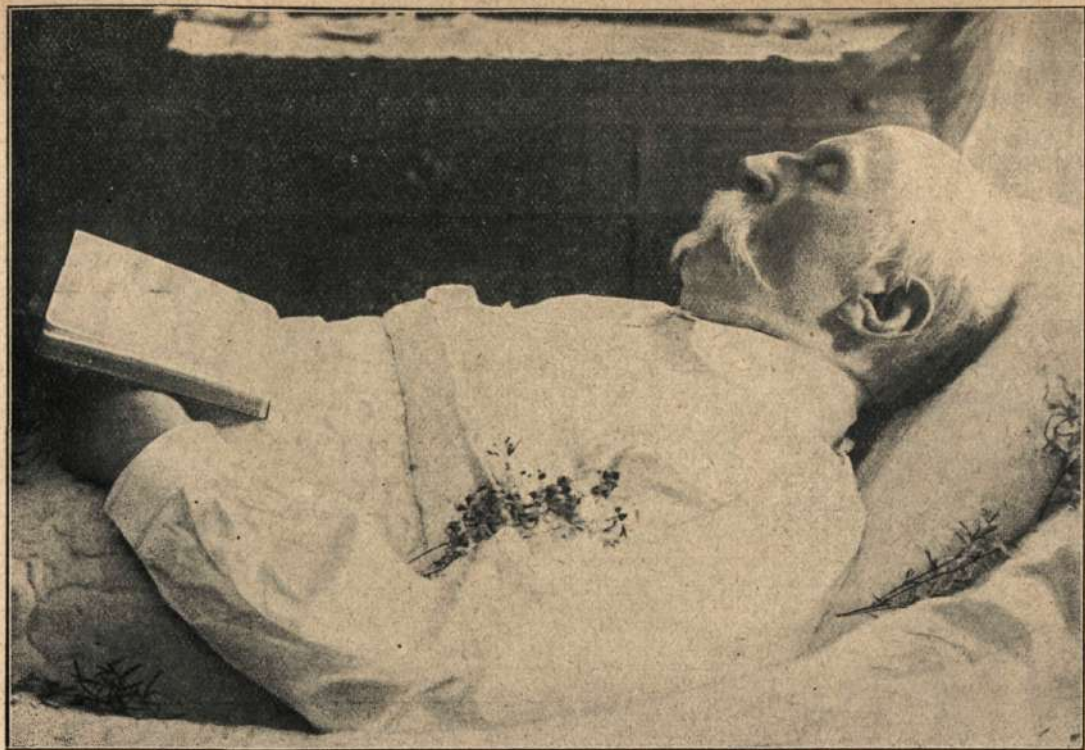
Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Kanonikus Jakub Nowak.

Gymnasiaľny direktor Jan Arnořt Holan.

Jan Emanuel Dobrucký.

Dr. theol. Filip Rězák.

ČASOPIS MAĆICY SERBSKEJE 1921.

Redaktor:
Stud. radž. prof. dr. Ernst Muka,
konrektor na wotp., komtur a ryčef wys. rjadow.

Lětnik LXXIV.

(Cyleho rjada čisto 140.)

Budyšin.

Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Prěni hornjoserbski přeložk biblije

wot J. H. Swětlika.

Spisał dr. phil. Beno Šolta.

Zapisk literatury.

A. Nječišćane archivalne kužoly.

I. Tachantski archiv w Budyšinje.

1. Nowy Zakoń wot Jurja Swětlika z lěta 1688.
2. Dospołny přeložk swjateho pisma wot Jurja Swětlika z lětow 1688—1711.
3. *Catalogus cleri Lusatici.*

II. Knihownja Mačicy Serbskeje w Budyšinje.

4. Sw. Sczěna, Leŕcinone ha Epistle toho časneho lěta . . . wot Jurija Hauschtěna Swětlika T. B. toho tjasa Radworŕkoho Farara. Lětu toho Rněza: Tawzěnt, šěšćj stów wošěmdzěsat ha seděmom (1687).

III. Měščanski archiv w Magdeburku.

5. Magdeburger Fragmente. Delnjo-němski přeložk psalmow 89,17—95,9 ze serbskimi interlinearnymi glosami.

IV. Kralowska knihownja w Bartinje.

6. Přeložk Noweho Zakonja wot Mikulaša Jakubicy z lěta 1548. — Slavica X.

B. Čišćana literatura.

- Arndt, Augustinus S. J., *Biblia Sacra Vulgatae Editionis. Sixth V. Pontificis Maximi Jussu recognita et Clementis VIII. Auctoritate edita nunc novissime ad exemplar Vaticanum expressa cura. Editio sexta.* — Ratisbonae et Romae MCMXIV.
- Arndt, Augustin, S. J., *Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments. Mit dem Urtext der Vulgata. Sechste Auflage.* Regensburg und Rom. 1914.
- Broch, Olaf, *Slavische Phonetik.* Heidelberg 1911.
- Dučman, Handrij, *Pismowstwo katholicich Šerbow, pŕirunaj „Časopis Mačicy Serbskeje“ (= pŕikrótsěne: Č. M. S.) 1867, II a Č. M. S. 1873, I.*
- Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého.* V Praze a ve Vidni 1894. I. zwjazk.
- Jakub, Ernst, *Serbske hórne Łuzižo. W Budyšinje 1848.*
- Hórnik, Michał, *Swětlikowy rukopis; pŕir. Č. M. S. 1859, III.*
- „ Žiwjenjopisne listki; pŕir. Č. M. S. 1859, III.
- „ Hdže mamy „ó“ pisać? pŕir. Č. M. S. 1855, I.
- Knauthen, Christian, *Derer Oberlausitzer Sorberwenden umständliche Kirchengeschichte.* — Görlitz 1767.
- Łusčanski a Hórnik, *Nowy Zakoń do hornjoserbšćiny po rjedže Vulgaty přeložištaj, Budyšin 1887.*

- Miklosich, Franz, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. Wien 1879. Bd. I.
- Mucke, Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen Sprache. Leipzig 1891.
- Murko, M., Johann Hus als Reformator der lateinischen Schrift. (Grazer Festgabe zur 50. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner).
- Otto, Lexikon der seit dem fünfzehenden Jahrhunderte verstorbenen und jetztlebenden Oberlausitzischen Schriftsteller und Künstler. Görlitz. 1801.
- Pfuhl, Lausitzisch-Wendisches Wörterbuch. Budissin 1866.
- „ Laut- und Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache. Bautzen 1867.
- Sievers, Grundzüge der Phonetik Leipzig 1893 (= 4. Aufl.)
- Vondrák, Wenzel, Vergleichende slavische Grammatik. Göttingen 1906. Bd. I.

Zawód.

Nimo najstaršeho serbskeho rukopisa¹ a najstaršej w serbskej rěči čišćanej knihi² zajima drje dobry křesćanski serbski lud, što je jako přeni swjate pismo serbscy spisał. — Hdyž běše reformacija wudyrila, dyrbjachu duchowni noweje wěry, chcychu-li wuspěcha mjez Serbami měć, wězo tež w serbskej rěči přédować. Po lutherowej wučbje pak je jenički kužoł swjateje wěrnosće biblija. Tohodla so nimale samo rozumješe, zo so z najmjeńša najtrěbniše džele swj. pisma do serbsčiny přeložichu. Tak nasta z časom cyła ličba přeložkow a to wosebje swjatych scénjow.³

Cyłe swj. pismo pak přeloži jako přeni do našeje hornjoserbskeje rěče Jurij Hawstyn Swětlik, senior Budyšskeho tachantstwa, w lětach 1688—1711. „Tutón we wjacorym nastupanju za Serbow wažny muž narodži so we Kulowje 23. januaria 1650. Wón bě syn tamnišeho měščana Jurja Swětlika. Šesnaće lět stary poda so na gymnasium do Krumlowa, hdžež po wotbytej syntaxy (t. j. jeneje z nižšich rjadownjow) tak mjenowany Ruhlandski stipendij

¹ Najstarši serbski rukopis je deljno-němski přeložk Psalmow 89, 17—95, 9 ze serbskimi interlinearnymi glosami na 4 pergamentnych lópnach. Fr. Wiggert namaka jón w léće 1832 na zwjazku starych knihow „*Summa theologica*“ wot s. Tomaša Aquinatskeho w měščanskej knihowni w Džewinje (Magdeburku). Džensa khowa so rukopis w tamnišim měščanskim archivje. Bohužel pak je jara wobškodženy. Přirunaj: Fr. Wiggert, Scherflein zur Förderung der Kenntnis älterer deutscher Mundarten und Schriften. Magdeburg 1832. — ² To je: Serbske spěwanske, z katechismom a malej cyrkwinskej agendu wot Albina Mollera. Budyšin 1574. — ³ Přirunaj: Knauthen, Kirchengeschichte, str. 394. —

dosta. Po dokónčenju gymnasiálních studijow bù wón we Wołomucu do konvikta přijaty a dosta tam w lécu léta 1675 měšniku swjećiznu. Na to wróci so do swojeje wótčiny, ale njenamaka tu — kaž so to w tamnym času, hdžež wjacj Serbow studowaše, někotremužkuli zeńdže — žaneje služby. — Tohodla pućowaše do Prahi, zwotkelž bu jako kapłan do Joachimowa (Joachimsthal) na saskich mjezach póslany. Hdyž bě tam jenu zymu přežiwił, dosta w Radonicach kapłanstwo, na kotrymž dvě léce zawosta. Na to hakle powoła jeho tachant Měrcin Brückner z Brückensteina domoj, a to do Budyšina za vikara, štož bywaše nimale šěsć lét. Kónc léta 1683 přińdže wón za fararja do Radworja, hdžež 24 lét zbožownje skutkowaše. Potom bu w léce 1707, hdyž běše hižo dlejši čas kanonik byl, k residency do Budyšina wotwołany. Tu dyrbyeše hnydom „*procurator capituli*“ byc, a pódlá hišće seniora Justa, tak dołho hač tutón tež farar w Rumburgu wosta, „*in officinando*“ zastupować. Džeń 12. awgusta 1717 pod tachantom Justom z Friedenfelsa bu wón skónčnje „*titulo prioritatis et via optionis*“ za seniora postajeny. Hačrunjež běše wón, kaž naše žórlo (*Repertorium cleri lusatici*) spomina, čas žiwjenja khorowaty (*passione cholerae notabiliter gravatus*) a so husto k smjerći prihotowaše, dosčehný tola starobu 79 lét. Wón wumřé 23. małego rózka 1729 w Budyšinje.⁴

Swětlik je nimo Michała Frencla a Jakuba Ticina muž, kotryž w druhej poloency XVII. létstotka khudobu serbskeje literatury spóznowši stejnišćo zastupowaše, zo je serbsčina słowjanska řeč, a zo ma so tež jako tajka drasćić; nic kaž hač dotal, hdyž běchu ju do němskich pismikow a wurazow zawili. — Tohodla da so wón mócnje do džěla. Škoda, zo njeje přeco swoje džěla ze svojim mjenom podpisał. Tola pola scěhowacych njeje ani dwěla, zo su z jeho pjera wušle:

a) čišćane:

1. Swate Zceņa / Lekciony ha Epistle na te Nědzefe / ha Swate Dně toho czěwoho Lěta. Po dawno-starom Wischanštom Wiffalu / ha Wafchnu po tom Sixtušowom S. Pišma Wondaczu / wot Swowa f Swowu / pilně / ha šwěrne / na Serbšku horeńo-Wuziczku Kětz pzewožene. 1690 (1696).

2. Serbške Khatolške Kherušče, Kiz šo na te S. S. Kóczne Tjaše habo tež hěwał Wšchědně ha pžez Czewe Lěto spěwanu. Tziščane Lětu toho Kńeza 1696.

3. Tón Ssu. Wbróža ha Haužtėna Kwalbne Kherušch Te Deum laudamus. 1700.

4. D Schwere Gottes Hand. To yo Khudene Dusche tóm Tzišču Žawošč. Z Němczchoho na Serbšku Kětz pzewožena.

⁴ Přirunaj: Č. M. S. 1859, str. 31.

5. Vocabularium Latino-Serbicum, To no Baczenstich Swówow, na Serbstu Kéž Pzewoženo / wožobné Léč taf mnohich / ščelatic / ha pocjemnéš S. S. Pišma Textuřow dla / wot M. Jurina Haužena Swétila / S. S. Theologiae Bakkalauzeuřa; Denoho huřo dořtoynoho / ha Swobodnoho Kapitula podla S. Pětra w Buděščne Seniorsa Romadu zberane, Ha netto i Božpolnom Krayownicztom Wuzitten, tuh na te Waschno hwon dašte w Buděščne z Piřmilami, Gottfrida Gottloba Richtera, Knihownoho Čizicžeta w Lětu toho Kńeza, 1721.

6. Ordo Evangeliorum et Epistolarum pro Concione serbice praelegendarum ad Ordinem Missalis Romani conformatus et cum voluntate R. R. D. D. Administratoris Ecclesiastici reimpressus. Budissae Anno MDCCXX.

b) rukopisne:

1. Sw. Zcžena, Selcivone ha Epistle toho czéwoho Lěta wot M. Jurina Haužena Swétila T. B. toho tžasa Radwóřstoho Farara. Lětu toho Kńeza: Lawžent, ščěšč stow, wošemdžesat ha sedemom.

2. Swate Bibline. To no tón staré ha nowé Testament Božoho S. Pišma 1688—1711.

Nimo toho su hišće někotre mjeńše rukopisy, kaž na př. *Juramentum Dotalium Camenensium, Ordo baptizandi* a. dr.) w Radwóřskim farskim archivje.

Swétilkowe najwažniše džělo je bjez dwěla jeho přeložk swjateho pisma.

I. Bibliografija.

T III 6

W tachantskim archivje w Budyšinje khowa so pod signaturu T III, 6. 7. 8. přeložk Stareho a pod T III Noweho Zakonja wot Jurja Hawštyna Swétilka w foliowym formaće; docyla potajkim 4 zwjazki. Zawalka je z pergamenta a ma khribjet a rózki ze swinjaceje kože. Na pergamentnej zawalcy su lačónske cyrkwinske texty; na swinjacej koži pak krasnje molowane noty cyrkwinskih melodijow. Přeni zwjazk je najwobšěrniši. Wón ma w hornjej položcy kožaného khribjeta 9 cm dolhu papjerku, na kotrejž sčěhowacy titul stoji: *Vetus Testamentum usque ad Psalmos. Serbieo Idiome*. Posledniše 3 słowa su jara čezcy wučitać. We delnjej položcy kožaného khribjeta stoji na nimale srjedža přilěpjenej, 4 cm² wulkej cedulcy signatura T, a cyle deleka na runje tajkej papjericy III 6. — Na druhej stronje zwjazka namakamy titul cyleho džěla: Swate Bibline. To no Tón Staré ha nowe Testament Božoho S. Pišma. Po tóm Sixtuřowom, toho Wena patoho Napušstoho Měšchničah Wondacžu, 3 Mnoholětnemu Zprócnoščžu ha pilnej Swěrnocščžu 3 Baczenstene na Serbstu Kéž pzewožene ha do žtěroč wožobnéh Wazbow [; Isotrěčž „ta přena ma te Knihí Monšěha ha wsché druge hač do Psalmow; ta druha te Psalmé ha Knihí tene Mudročje; ta tžecza Léč Prophetow ha dvě Knize téč

Mačabeyšćich; ta cjuworta, Lón cjewé Nohwe Testament] rozdělene Bot M. Yuriya Hawžtjena Swětlika S. Pišma Bakkalauraufja Tege Swobobodneye Kollegiatfšeye Czértwe, ha Kapitla pódla S. Petra Budešćhne Kanonika, w tóh hamžnom Lžaju Nadworštoho farara — z Božoho Popjeczja dofonane W Bětu tóho Kneza Lawžent — hědém Stow ha hědemom.

Pod tutym napismom, kotrež skoro cytu stronu wob-saha, stoji scěhowace hrónčko:

„Samóm bódž Bohu džak weczné ha Kwawa,
Yóho yo hnada — Kóncz k Zpotžatkey dahwa.“

Tu je napadne, zo Swětlík lačonske pismiki, kotrež su z čefwjenej tintu wumolowane, trjeba.

Na přichodnej stronje stoji potom předślowo ze scěhowacym napismom: *Praepositio ad Lectorem*. — Na třećej stronje započina so text. Horjeka w lěwym rózku widžiš datum: 25. Februar 1707. — Srjedža je hišće jónu rjenje pisane napismo: „Swate Biblije, Ta kniha Genesis, Po Hěbrěy-štu Berešćh.“ — Kóžda strona, do dweju polow abo stołpikow džělana, ma po dolhosći 33 a po šěrokosći 20 cm; horniša kroma měri 2 a delniša 3 cm. Nabočne kromy su w přerězku 12—14 mm. — Kroma, kotraž srjedža wobě poli džěli, je na položcu džělana. Na nej su čisla jednotliwych hrónčkow napisane. Na nabočnych kromach su husto dosć korektury texta. — Jednotliwe stawy (kapitle) su derje woznamjenjene, tak zo so napadnje z texta wuzběhuja. Prjedy kóždeho stawa namakaš porjadnje krótki wobsah. — Na hornjej kromje, kotraž je přez čarku woznamjenjena, stoji mjeno přeloženeje knihi. —

Paginacija docyla brachuje. Tola su jednotliwe łopjena woznamjenjene; štyri hromadže položene łopjena maju signaturu wulkich pismikow lačonskeho alfabeta; a při kóždej signaturje stoji index, tak zo ma kóždy łopjenowy zwjazk (Blätterlage) jako signaturu wulki pismik lačonskeho alfabeta z štyrjomi indexami. První łopjenowy zwjazk je potajkim woznamjenjeny: A₁, A₂, A₃, A₄, A₅. — Woznamjenjenje pak zaso w tym nastupanju njetrjechi, zo so index hač do 5 sadža, hačrunjež mamy jenož 4 łopjena. Čislowanje wjedže so hač ke knizy Ruth, z kotrež so z pismikom U₃ přestawa. — Při přichodnej I. knizy Kralow započina so signatura łopjenowych zwjazkow zaso ze A₁ atd., a je na samsne wašnje přewjedžena kaž přenja.

Papjera rukopisa je nimale hubjena. Tohodla su

° Pola pismika U dže čislowanje jenož hač do U₄.

někotre strony njepopisane.⁶ Husto su słowa přešmórnjene. To pak je so hnydom při zapisku stało a zapisowať je tu prawy wuraz přistajiť — pak je wón při dokładnym přehladanju wopačne abo hubjenje pisane słowo přemaznyť a wuporjedžeńku na kromu napisať. Něštožkuliž je tež wudrapane. Zo pak při wuporjedženju čornidło wuběžalo njeby, je Swětlik na tute městna papjerki zlěpiť, a na nje wuporjedžeńki napisať. Tež druhdže, hdžež so jemu papjera pře čeańka zdaše, je tutu methodu nałožowať, tola přeco z tajkej wustojnosću, zo to na přenje pohladnjenje widžeć njeje.

Jednotliwe hrónčka w texće su přez małe hwězdzički džělene.

Delni rózka zadnjeho zawalnego łopjena je (w dołhosći 11 a w šěrokosći 8 cm) wottorhnjeny.

Delni džěl kožaneho khribjeta je nimale wopřimany. Z toho móžemy sudzić, zo je so kniha husto trjebała.

T III⁷

Druhi zwjazk ze signaturu T III⁷ wobsahuje přełožk psalmow a knihi mudrosće. Wón je wjele snadniši hač přeni, ale zwonkowny napohlad je tónsamy. Hornja polojca kožaneho khribjeta je cyle z papjeru polěpjena, na kotrejž sčěhowacy, lédma hišće čitajomny titul zwjazka stoji: *Psalmi et libri sapientiae. Serbico Idiomate*. Wosrjedža widziš signaturu T a deleka III⁷. —

Na přenjej stronje je cyle horjeka rjenje molowana sekula. Potom sčěhuje titul knihi: *Ta Kniha Lěch Psalmow; item Te Petž Knihow Tene Mudrosće, nato Te Pžiwowa Salomow; Tón Předať, Ta Mudrosć, Te Spěwaťow Spěwaňo, ha Efflefiastifus hašo Strach; Po tóm poslednom Rémstom Sixtušowom (S)Wob-datžu z Waczenskeho na Serbstu Goreno-Wužiczkú Kěč, kwerne ha pilne pzewožene [w Lětu 1696 —].⁷ Wot W. Puriņa Hawžtėna Swětlika SS. T. B. tohdé Radworstkeho Jarara, potom yenohe Swobodnohe Kollegiatstkeho Kapitla podla S. Petra w Budešchne Residentzkeho Kanonika znóhwoho pať pžepisane W Lětu tohe Kneza Tawžėntskedem Stow ha džewatom.“*

Deleka na lěwej stronje je kólk Budyšskoho tachantstwa Sw. Pětra a na prawej stronje z cyle małymi pismikami: NB. *Haec pars quoque quoad orthographiam revisa et collationata.*

⁶ Přenju njepopisanu stronu namakamy w łopjenowym zwjazku C, na posledku XXVIII. stawa Genesis. — ⁷ Je pozdžišo mjez rjadkami zapisane, štož móžemy z čėmnišeje barby čornidła sčěhować.

Druha strona je njepopisana. Na třećej započina so text ze sčěhowacym napismom: „*Ta Kniha Těch Psalmow.*“ Dalše zarjadowanje texta je tesame kaž w přenim zwjazku.⁸ Tosame plaći tež wo łopjenowych zwjazkach.

Z łopjenowym zwjazkom F skónča so kniha psalmow. Na kóncu stoji: *Finis Psalmorum. 7. November 1708.*

Tu přizamkuja so knihi mudrosće. Signatura łopjenowych zwjazkow běži dale. Zwjazk P wobstoji jenož z třoch łopjenow. Njeposrědnje sčěhuje signatura Z ze samsnej ličbu łopjenow.

Papjera je samsneje hódnoty kaž w přenim zwjazku. Wobwalka je nimale wot šližow přežrana.

T III s

Tutón třeći zwjazk Stareho Zakonja wobsahuje knihi profetow a Makkabejskich. Wobwalka je nimale tasama kaž pola přenjeho a drugeho zwjazka.⁹ Signatura je cyle tasama kaž na druhim zwjazku, jenož zo tu III s město III r stoji. Potom je tež woznamjenjenje knihi na hornjej položcy kožaneho khribjeta wězo z džiwanjom na wobsah sčěhowace: *Prophetæ et Liber I ac II Machabæorum. Serbico Idiomate.*

Na přenjeje stronje stoji hnydom napismo: „*Či Prophete item Ta přena ha druha Kniha Těch Machabæjskich. Po tóm posłednom Rémistom Sixtušowom (S)Wondatžu, z Waczenjskoho na Serbstu Horeno-Wuziczkú Rěč, šwěrne ha pilně pjezštahwene wot M. Jurija Hauichtena Swětlíka SS. T. B. tohdě Radworstoho Farrara. Dołónane W Lětu toho Kńeža, Lawzént, šědem Stow ha jtwortom.*“

Pod tutym napismom stoji zaso rjenje molowana sekula a kołk Budyšskoho tachantstwa s. Pětra. W delnim prawym rózku je napisane: *Ista pars etiam relecta et quoad Orthographiam correctæ est: non tamen de verbo ad verbum ex Latino collationata.*

Druha strona je njepopisana. Na třećej stronje počina so text a to w samsnym zarjadowanju kaž w přenim a druhim zwjazku. Najprjedy wospjetuje so hišće raz titul: „*Či Prophete, ha dvě Knize těch Machabæjskich.*“ Potom sčěhuje napismo přeneje knihi: „*Te Prophetstwo Isaiasa.*“

Signatura łopjenowych zwjazkow je kaž w přenimaj zwjazkomaj z wulkimi pismikami lačonskeho alfabeta.

Na knizy je so počalo džělać 24. měrca 1696;¹⁰ 9. septembra 1704 běše zwjazk hotowy.¹¹ Na kóncu přeložka

⁸ Přirunaj str. 6. — ⁹ Přirunaj: str. 5 a 8. — ¹⁰ Na přenjeje stronje texta stoji deleka w lěwym rózku: 24. Martius 1696. — ¹¹ Stoji na kóncu přeložka.

stoi spody znateje sekuly z wulkimi pismikami napisane: „A. M. D. G.“, štož w druhich zwjazkach brachuje.

Papjera je runje tak hubjena kaž w přenim a druhim zwjazku. — Znutrkowna strona přédkneje wobwalki runje kaž tež přenje lopjena su wot šližow nimale rozkusane. — Tež přešmórane, wudrapane a nalěpjene městna su husto dosć widžeć.

T III.

Štwórty zwjazk Swětlikoweho přeložka swj. pisma wobsahuje cyły Nowy Zakoń a apokryfiske knihi. Zwonkownje so tež tutón zwjazk w ničem wot tamnych třoch njerozeznawa. Wón je jenož wjele bóle wopřimany. Napismo knihi na hornjej položcy kožaného khribjeta je tak wotrjebane, zo móžeš lédma přenje słowa „*Novum Testamentum*“ wučitać. K wobwalcy je nutřka přišity 4-stronski list, w kotrymž Swětlik we laćonskej řeči wukładuje, po kajkich zasadach je přeložował.¹²

Na přenjeje stronje namakamy sčěhowacy titul: *Tón Róhwé Testament Božoho S. Pisma Po tóm posłědnóm Sixtusowom toho Wena pataho Rahnuschoho Wěšchnika (S)Wondatžu z Duchowneje Hušotnošće Dowohleña, ha Wóccžowstoho Božohnowaña z Wacženstene na Serbštu Kětz zprócnie ha hwěrne pještahwene, wot M. Yuriņa Haužtena Swětlita SS. T. B. tohdé Radworstoho Jarara! w Lětu toho Kńeža Tawžent šestž Stów-wošembdžehat ha wošemóm; Kět pať ruńe wot toho šamoho Podla S. Pétra Budešnje Residencneho Kanonika z nohwoho ha šwarney pjepišane w Lětu toho Kńeža Tawžentšedom Stów-ha wědnatom.*

W delnim lěwym rózku je kolk tachantstwa, pódla stoi: 28. Juli 1711 a w prawym rózku: *»Haec pars quoque relecta et quoad Etymologiam et sensum correcta est non tamen adhuc cum Latino de verbo ad verbum collationata.«*

Na třećeje stronje stoi najprjedy napismo přenjeje knihi: „*Swate Jefuša Křětuša Ewangelium po Swatom Mattheušu.*“ Dalše zarjadowanje texta, kromow atd. je tosame kaž w druhich zwjazkach. Lopjenowe zwjazki su jara njeporjadne. Najbóle wobstoja wone z 3 abo 4 lopjenow, druhdy pak tež jenož z 2 lopjenow. Signirowane su zaso z wulkimi laćonskimi pismikami.

Pisana je tuta kniha z wjele wjetšej prócu hač přenje tři zwjazki. W druhim džěle nadkhadžujemy hakle tam a sem přešmórane, wudrapane a nalěpjene městna. — Papjera je jara wšelakora. Nowy Zakoń je powšitkownje na khmaňšu papjeru pisany; apokryfy maju zwjetša hubjeňšu.

¹² Na tutón list přińdžemy pozdžišo wróćo.

Na kóncu Noweho Zakonja stoji: Róncz toho nohowoho Testamenta. Potom sčěhuje samsne hrónčko, kotrež hižo pod titulom přěneho zwjazka namakamy jako džak Bohu za skónčene džělo.¹³

Nowemu Zakonjej su přizamknjene tři apokryfy. Na kóncu je potom hišće jónu runje spomnjene džakne hrónčko, ale w rjenje z čerwjenej tintu wumolowanych pismikach. Spody widžimy tachantski kołk a w lěwym rózku: 18. August 1707.

II. Literariski džěl.

W literaturje so wo Swětlikowym přeložku swj. pisma mało reči. Wina na tym drje je, zo so ženje čišćało njeje. — Jenož Michał Hórnik piše w Časopisu M. S. něšto dokładnišo wo tutym wažnym džěle;¹⁴ tola wón wuzběhuje jenož najhlowniše wěcy, kaž napismo, jenotliwe džěle, lěta, w kotrychž je přeložk nastal atd. Po krótkich přispomnjenjach podawa wón potom 2 stronje dołhi wučah, kotryž je ze Siracha XXIV, 11—20 (epistola na donjebjeswzače swj. Marije)¹⁵ a ze sčěnja swj. Lukaša II, 1—14 (sčěnje na Božu nóc)¹⁶ wzaty. — Nimo toho reči Hórnik wo přeložku tež we swojim žiwjenjeběhu Swětlika, kotryž sym w zawodže podal.

Hdyž prjedy prajach, zo so džělo ženje čišćało njeje, plaći to jenož za džělo w cyłku. Přetož džěle, kotrež su při křesćanskich Božich službach w kóždej reči nuznje trěbne, mjenujey swjate sčěnja a epistole na njedzele a swjate dny, su čišćane. — Handrij Dučman spomina w swojim „Pismowstwje katolskich Serbow“¹⁷ na Swětlikowy evangelistar. Tutón khowa so jako rukopis džensa w knihowni Maćicy Serbskeje w Budyšinje. Jako samostatna knižka wuńdže wón hižo w lěće 1690 pod sčěhowacym napismom: Swate žczena / Rečinone ha Epistle na te Něžete / ha Swate Dne toho čywowoho lěta. Po dawno-starom Wischanškom Wiffalu / ha Waschinu / po tom Sixtušowom S. Pišma Wondaczu / wot Swowa i Swowu / pilne / ha hwerne / na Serbštu horeno-Wuzicztu Retz pzewožene lětu toho Kneza Lawžent-Schěstz Stow-ha dzewetdžehatom.“

Hórnik spomina na tutón wudawk w swojimaj nastawkomaj: „Jurij Hawštyn Swětlik“¹⁸ a „Swětlikowy rukopis.“¹⁹ Hačrunjež njeje žadyn wudawař podpisany móžemy z cyłeho zarjadowanja, z napisma a z texta, kotryž so słowo

¹³ Přirunaj str. 6. — ¹⁴ Přirunaj Č. M. S. 1859, str. 34. — ¹⁵ Přir. Č. M. S. 1859, str. 35. — ¹⁶ Přir.: str. 3 a Č. M. S. 1859, str. 31. — ¹⁷ Přir. Č. M. S. 1873, str. 124 pod XVII, Dučman, Pismowstwo katolskich Serbow. — ¹⁸ Přir. Č. M. S. 1859, str. 34. — ¹⁹ Přir. Č. M. S. 1859, str. 35.

po słowje ze Swětlikowym rukopisom runa, sudzić, zo je Swětlik jeho spisar.²⁰

Tež Knauthen²¹ rěči wo wudawku ewangelistara, pod napismom: *Sonn- und Festtagsevangelia und Episteln, auf Verordnung des Herrn Decani, Budissin 1690.* — Spodźiwne je, zo Otto we swojim: „Schriftstellerlexikon“²² ani na Swětlika njespomina, tež nic na jeho tak wažny čišćany Vokabularium Latino-Serbicum.²³ — Tež Muka bjerje w swojej jara wažnej knize „Laut- und Formenlehre“ zrědka přiklady ze Swětlikowych džělow.

III. Rěčespytny džěl.

Prjedy hač rěčniske a wosebje grafiske woznamy Swětlikoweho přeložka rozpominamy, bych tola hišće rady něšto přispomnił. — Džewjeć lět prjedy hač Swětlik swjate pismo přeložować započa, běše přenja serbska rěčnica wuša. Jakub Ticin, S. J., w Kulowje rodzeny, běše 1679 we swojej knižcy: *Principia Linguae Wendicae, quam aliqui Wandalicam vocant. Cum licentia Superiorum (Pragae Typis Universitat: Carolo-Ferdinand: in Collegio Societ: J E S U ad S. Clementem, Anno 1679)* přeni raz krute prawidła za serbsku rěč postajił a při tym raznje wuprajił, zo je serbsčina sotra čěšćiny.²⁴ — Na tutym zakładze, kotryž bě Ticin přez swoju rěčnicu postajił, džělaše nětko Swětlik dale.²⁵ — Běše sebi tola w Čěskej, hdžež bě dlejši čas přebywał,²⁶ něštožkuliž přiswojił, štož měješe na jeho literarnu džělawosć wulki wliw.

Po kajkich zasadach je Swětlik swjate pismo přeložował, praji nam sam w svojich „*Observationes in Versionem hanc Serbicam Evangeliorum*“, kotraž na hižo spomnjenym lisće w započatku štwórteho zwjazka stoja.²⁷ — Sčěhowace štyri dypki podawaju cyły wobsah:

I. Jako powšitkowne, hłowne prawidło je sebi stajił: jenož z laćonskeho texta Vulgaty přeložować a po móžnosći so po słowje měć; tohodla njebu tež žadyn rjenje a elegantnje (*clarius elegantiusve*) klinčacy němski přeložk k tomu wužiwany. Jenož najslawniši komentatorojo běchu jemu k radže.²⁸

²⁰ Drobniše wo tom sčěhuje pozdžišo pod napismom: *Nastace přeložka.* — ²¹ Knauthen, *Kirchengeschichte*, str. 394. — ²² Pfir. str. 2. — ²³ Pfir. str. 4. — ²⁴ W předstowje stoji: . . . *Accedit, quod nostra (lingua) Sorror sit Bohemicae.* — ²⁵ To praji wón sam we swojej: „*Praepositio ad Lectorem.*“ — ²⁶ Wón bu tola we Wolomucu wukubłany a bě pozdžišo kaplan w Radonicach. — ²⁷ Pfirunaj stronu 10. — ²⁸ Tu so wot njeho mjenuja: Tomáš Aquinatski, kardinal Hugo, Guilielmus Esthius, Nicolaus Cyranus a Emmanuhel Sa.

II. W druhim dypku praji awtor, zo je so prócował, wosebje w Kulowskej a Khróscánskej narěči pisač.²⁹

III. Někotre słowa je wón z wulkej pilnosću ze wšěch móžnych serbskich kužołow hromadu pytał, zo by woprawdže prawy wuraz měł.³⁰

IV. Pola „i“ rozeznawa wón sobuzynk a samozynk. Sobuzynk piše wón „y“ a samozynk „i“. Wosebje kedžbneho čini wón čitarja na rozdžěl mjez „t3“ a „c3“; „t3“ je twjerde a aspirowane; na př.: t3i = tři (*tres*); „c3“ pak so mjehko wupraja: n. př. c3i = čí (*isti*). — Za š njeha wón (kaž Tiejn) || pisač ale [č].

Z tutech pokazkow njemóžemy pak sebi hišće ničo prawe předstaječ. Tohodla dyrbymy sebi jednotliwe wěcy něšto dokładnišo wobhladač.

1. Grafika.

A. Samozynki.

Swětlik trjeba třeje e. Nimo wšědneho e ma wón hišće

1. è. Tuto trjeba so k woznamjenjenju:

a) zmjehčeneho e; na př. Něbo (Matth. VI⁹) = n'ebo (w starosłowjanšćinje) = n'ebjo; Něwěsta (Matth. XXIV¹) = n'ewěsta (st.-sl.) = njewjesta; Rěluč (Matth. XXVI³⁹) = kelich (st.-sl.) = keluch.³¹

b) starosłowjanskeho ь; na př. Měšćnik (Matth. II⁴) = mšnik (st.-sl.) = měšnik; Džen (Matth. XVII⁶²) = dьnь (st.-sl.) = dzeň.³²

c) džensnišeho ě; na př. Wězda (Matth. II²) = zvězda (st.-sl.) = hwězda; Rěb (Matth. VI¹⁰) = chleб (st.-sl.) = khlěb; Město (Matth. XIII³⁵) = město (st.-sl.) = město.³³

2. é, kotrež džensniše y woznamjenja;³⁴ na př. Sěhn (Matth. XXIII³⁵) = syn; wo těch šaměch Dňach (Matth. III¹) = wo tych samych dnjach; ... ha prawicze (Matth. III²) = a prajicy; kotrež (Matth. III³) = kotryž; woni bəwachu

²⁹ Wo narěči porěčimy hišće pozdžišo. — ³⁰ Tu móže so jenož jednač: 1. wo: Lutherowym małym katechismje wot Waričija (1597), 2. wo: Lutherowym małym katechismje wot Tharaea (1610), 3. wo: Sydom pokutnych psalmach wot Martinija (1627), 4. wo: Sćenjach na njeđezele a swjate dny wot Cichorija (1660), 5. wo: Sćenju swj. Mattheja a Marka wot Michala Frenca a 6. wo: „katechismje Petri Canisii, Teütsch und Bendišch“ wot Jakuba Ticina (1685). — ³¹ Pširunaj: Mucke, Laut- und Formenlehre, §§ 16, 24, 1; — Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, I, str. 553; — Vondrák, Vergleichende slavische Grammatik, I, str. 45. — ³² Pšir.: Mucke, § 24,2, str. 49; — Miklosich, I, str. 553; — Vondrák, I, str. 45. — ³³ Pšir.: Mucke, §§ 24,3; 37,4. — Miklosich, I, str. 553. — Vondrák, I, str. 73. — Sievers, ě = j¹e². — ³⁴ Pšir.: Broch, Phonetik; über Verwandtschaft zwischen e und y, § 122 a § 135; Mucke, Laut- u. Formenlehre, § 21.

(Matth. III⁸) = woni bywachu; mé mamé (Matth. III⁹) = my mamy.

Ticin ma podobne příklady. Sčéhowace sym z jeho řečnicy wupytał: jélie = sylnje („Principia“ ... str. 2); něčju = njech su („Principia“ ... str. 24); déběč = hdy běch [po Ticinje: *optativus*; „Principia“ ... str. 25]; ja běč pišané = ja běch pisany (*impf. pass.* — *Principia* ... str. 44); tleb = khlěb („Principia“ ... str. 44); za naš těšnitow nět... — za nas hrěšnikow nětč ... (z „Ave Maria“ ... *Principia* ... str. 75).

Runje tak pisa tež Michał Frencl za „ě“ a zmjehčene „e“ přeco „é“, za „y“ pak porjadnje „ŷ“; na př. něčali = njechali (Matth. XXIII³⁷); w nětotněč = w někotrych (Matth. XXIII³⁴). Nimo toho namaka so pola njeho za „ě“ tež „j“;³⁵ n. př. namjčje = na měsće (Mark. V²⁸).³⁶ To je cyle wěsće wliw čěšćiny.³⁷

Kaž hižo spomnich, ma Swětlik dwoje „i“, konsonantiske a vokaliske.³⁸ — Příklady za konsonantiski i-zynk, kotryž wón „y“ piše:

a) w nazynku (Anlaut): ... ŷo wón bów ... (Matth. IV²) = ... je wón byl ...; ... řéfné ř jomu (Matth. IV³) = ... řjekny jemu; ŷa (Matth. XXIII³⁸) = ja; ŷerusařem (Matth. XXIII³⁷) = Jerusalem;

b) jako mjezesłowny zynk: ... hřencjo (Matth. II¹) = hřejće; najmenšča (Matth. II⁶) = najmjeńša; tón Wořwoda (Matth. II⁶) = wojwoda; teje Wěždé (Matth. II⁷) = teje hwězdy;

c) we wuzynku (Auslaut): zřeney řare wulřey (Matth. II¹⁰) = z jenej řara wulkej ...; Wožo moř (Matth. XXVI⁴⁸) = Božo mój.

Příklady za „i“ ... řmé řjiřli řo modřej (Matth. II²) = smy řišři so modřej; wot nič (Matth. II⁴) = wot nič; woni pař řu jomu prařiři (Matth. II⁵) = woni pak su jomu prařili; řotrař ŷo řo řim zřebowa (Matth. II⁷) = řotrař je so řim zřjewila; řiř tebi pořwani řu (Matth. II⁸) = řiř tebi pořřani su.

Zmjehčenje woznamjenja Swětlik z dypkom nad písmikom abo čarku přez písmik. Čarka trjeba so wosebje po b a l. — Dypk je po prawom přenjetne jednore znamje

³⁵ Přirunaj: Č. M. S. 1870, Hórník, Ryč a prawopis Michała Frenclia před runje 200 řetami; str. 56. — ³⁶ Přir.: Mucke, Laut- und Formenlehre, § 45. — ³⁷ W titlu jeho: Matthäus- und Markusevangelium stoi: ... mit Fleiß übersetzt nach des Herrn Lutheri Teutscher Version benebens genauer Betrachtung der Griechischen als Grundsprache in gleichen Böhmischer Bibel... — ³⁸ Přir.: *Observationes*, IV; str. 14.

za zmjehćenje kaž je jón Hus w čěšćinje zawjedł.³⁹ — Smužki, kwački atd., kaž su je Čěscy Bratřa najprjedy pisali, su hižo komplikacije.⁴⁰ — Najskerje pak je Swětlik so runje po jich přełožkach měl. — Přełožki za zmjehćenje:

a) přež dyk: do swjatoho města (Matth. IV 6) = do swjatoho města; kamen (Matth. IV 6) = kamen; wón prawí nomu (Matth. IV 7) = wón prawí (= prawi = praji) jemu; té něderbřiš (Matth. IV 7) = ty njedyrbřiš; na Božezach (Matth. IV 13) = na pomjezech;

b) přež čarku: toho města (Matth. XXIV 30) = toho nje-
bja; něderbaw (Matth. XXIV 34) = njedyrbjał; haće (Matth. XXIV 6) = a'e; kral'estwo (Matth. XXIV 7) = kral'estwo; wěte (Matth. XXIV 10) = wje'e; cžete (Matth. XXIV 16) = cyl'e; cži jandžete (Matth. IV 11) = či jandžele.

Tež před pismikom „i“ woznamjenja Swětlik zmjehćenje, wo čo so druzy spisaćeljo jeho časa njestaraju; na př. kotraž wo šo zjewiwa (Matth. II 8) = kotraž je so zjewiła; přež nič (Matth. II 9) = přež ni'ch; wón prawí (Matth. IV 4) = wón prawí (= praji).

Z poslednich přełožkow, runje kaž tež ze zmjehćenja „b“ a „l“ je widzeć, kak konsekwentnje Swětlik zmjehćenje přełožuje.

Ticin zmjehća najbóle přež „i“ (kaž w pólsćinje); na př. swiaté = swjaty (Ticin, Grammatik, str. 16). Tola móže so zmjehćenje přež dyk woznamjenić;⁴¹ na př. nětab = njerjad (Gramm., str. 3). — Frenel woznamjenja zmjehćenje přež dyk wyše pismika, kotryž so potom tak čita, jako by před nim „i“ stało;⁴² na př. mezy Tempłom a Wołtaróm (Matth. XXIII 35) = mjezy templom a wołtarjom.

Swětlik rozeznawa tež hižo mjez wotewrjenym a zawrjenym (zwuzčenym) o.⁴³ Posledniše piše wón, kaž w pólsćinje, z čarku: ó (= u¹ o² [Sievers]); na př.: žandže wón na genu šora hoře (Matth. V 1); něho hutžowni (Matth. V 3) ... ha wón wotewricže šwot hort hutžesjo ... (Matth. V 3); ... žbóžni cži šoforni (Matth. V 4); bój (Matth. V 5); — Wjele z tutech zawrjenych (zwuzčenych) ó je pak z „y“ po labialach nastalo;⁴⁴ na př. ... šo běšćjo bósi (Matth. V 45); bój = byó

³⁹ Pfir.: Murko, Johann Hus als Reformator der lateinischen Schrift, Grazer Festgabe zur 50. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner, str. 7. — ⁴⁰ Pfir.: Gebauer, Historická mluvnice jazyka českého, I, str. 14. — ⁴¹ Pfir.: Ticin, Principia . . . str. 3. — ⁴² Pfir.: Hórník, Č. M. S. 1870, str. 56. — ⁴³ Pfir.: Mucke, Laut- u. Formenlehre, § 52. — ⁴⁴ Pfir.: Mucke, § 51.

(Matth. V¹³); ... ha h³ěd³ p³ta (Matth. VI⁸) = a hdyž pyta ... do sp³otowa³na (Matth. VI¹⁶) = do spytowania.⁴⁵

Ticin rozeznawa drje we swojim alfabeće tež „o“ a „ó“;⁴⁶ ale zo by to jónu praktiscey we swojej rěčnicy naložował, njejsym namakać móhl. — Pola Frencla so powšitkownje tutón rozdžěl njenamaka; hdyž pak chce wón woprawdže jónu zawrjene ó woznamjenić, piše wón „ü“, na př. h³itc = hólc; t³jd³ = kóždy.⁴⁷

B. Sobuzynki.

Zo bychmy Swětlikowe pisanje sobuzynkow lěpje přewidželi, je drje najsprawnišo, zo sebi je cyle systematisey po Mukowej tafli sobuzynkow wobhladamy.⁴⁸

a) Krkniki.

Nimo jednoreho „k“ piše Swětlik hižo fh, město ch; na př. fhora (Matth. VIII¹⁴); te našče fhorošče (Matth. VIII¹⁷); Stah³ ha fhodž (Matth. IX⁵); Jezus wobfhadžowasče te Města (Matth. IX³⁵); toho twonoho fh³ihadu (Matth. XXIV³); fhodžicze (Matth. IV¹⁸); fh³owaw p³ed ... (Matth. XI²⁵). — Muka praji:⁴⁹ zo je tutón překhod z „ch“ do „kh“ na kóncu XVII. lětstotka so započal a hakle po času sebi polne prawo w prawopisu dobył. We wokolinje Budyšina běše w času wudaća přenjeje čišćaneje biblije (1728)⁵⁰ tuto přeměnenje hotowe, a džensa piše so w hornjej serbsćinje cyle porjadnje kh za ch. — Ze Swětlikoweho pisanja pak dyrbinu poprawom scěhować, zo je tutón překhod hižo prjedy dospolnje hotowy był, najpozdzišo pak w druhej połojcy XVII. lětstotka. Přetož Swětlik piše tola wot wšeho započatka fh. Pozdziše wuporjedzenja, kaž pola druhich pismikow, so tež stałe njejsu.

Na jara wšelakore wašnje naložuje Swětlik pismik „h“. Nimo wšědneho naložowanja jako guturalnu klinčacu spirans trjeba jo wón tež jako nadychawku (aspiratio);⁵¹ na př. h³utžownit (Matth. XI¹) = yčenik³ (starost.) = wučownik; hače (Matth. XI⁸) = ale; h³utroba (Matth. XI²⁹) = wutroba; h³abo (Matth. XII⁵) = abo.⁵² Druhdy pak so Swětlik rozsudzić njemóže, kotry nadychowacy sobuzynk dyrbi pisać, hač „h“ abo „w“. Potom so tež stawa, zo wón

⁴⁵ Pfir.: Hórnik, Hdže mamy „ó“ pisać? (Č. M. S. 1855, str. 72.) — ⁴⁶ Pfir.: Ticin, Principia, str. 1. — ⁴⁷ Pfir.: Č. M. S. 1870, str. 56. — ⁴⁸ Pfir.: Mucke, Laut- u. Formenlehre, str. 152. — ⁴⁹ Pfir.: Mucke, str. 154. — ⁵⁰ Pfir.: Knauthen, Kirchengeschichte, str. 402. — ⁵¹ Pfir.: *Observationes*, IV, str. 14. — ⁵² Pfir.: Mucke, str. 293.

wobej napisa, na př. . . . *Manhuchoho Měšchna S Wondatju* . . . (napismo w IV. zwjazku). Tola we wšěch tutych padach je so „h“ pozdžišo předstajilo; to móžemy cyle derje po čornidle sudzić. — Nimo toho je wón do jenotliwych słowow kaž tež we wuzynku husto „h“ stajil; na př. *nahrobjim* (Matth. II₁); *žaštah* (Matth. II₉); *Dahré* (Matth. II₁₁); *padnéczé dehtë* (Matth. II₁₁); *dštahwšchi* (Matth. II₁₁); *stahnécze* (Matth. II₁₄); *Sehn* (Matth. I₂₀); *cji Sprahwni* (Matth. XXIV₂₄). — Tute přistajeńki je cyle wěsće Swětlík sam činił; přetož pismo je cyle tosame kaž w teksće, jenož čornidlo je hinaše. — Što ma tuto přistajene „h“ poprawom woznamjenic, njeje jasne. Po mojim měnjenju ničo druge kaž w němskim prawopisu podlěšene samozyńka. — Hačrunjež we serbsčiny žane dolhe samozyńki nimamy,⁵³ so wone tola we wěstych padach podlěšene wuprajeju.⁵⁴ To je potajkim cyle po němskim zhotowjene pisanje, kaž jo w serbskim pismowstwje hewak wjacj njenakhadžamy.

Za guturalneho njeklinčaceho čěčnika (liquida) „i“ nima Swětlík žanoho pismika, ale piše jón ze samsnym pismikom kaž labialnu spirans „w“;⁵⁵ na př. *zplahowaw* (Matth. I₂) = *splahował*; *Swětwo* (Matth. XXIV₂₉) = *swětlo*; *Swowa* (Matth. XXIV₃₅) = *słowa*; *šo podahw* (Matth. XXVI₃₀) = *so podał*; *Woltař* (Matth. XXIII₃₅) = *woltař*; *Čjwonef* (Matth. XXIV₃₀) = *čłowjek*; *z peném wulfim Wošom* (Matth. XXIV₃₁) = *z jenym wulkim hłosom*. — Pismik l so nimo wšědneho l při zmjehčenju piše.⁵⁶

b) Zubniki.

Njeklinčaca spirans „s“ piše so kaž němske „s“; na př. *Sehn* (Matth. XXIV₃₀) = *syn*; *Swonba* (Matth. XXIV₃₀) = *swojba*; *Majestofcj* (Matth. XXIV₃₀) = *majestosć*; *wěcjzo* (Matth. XXIV₃₅) = *wěsće*. — Ale tež němske „ß“ druhdy nakhadžamy; na př. *šo rómadžicj* (Matth. XXIV₂₈) = *so hromadžić*; *tyđ šwonjčj* (Matth. XXIV₂₈) = *tych swojich*; *tohošamošo* (Matth. XXIV₃₈) = *toho samoho*. — Na kóncu słowa piše Swětlík kaž w němsčiny „s“; na př. *Jesus* = *Jězus*.

Město džensnišeho „e“ piše Swětlík „cz“; na př. *wšćicjza* (Matth. XXV₅) = *wšćicka*; *czéwé* (Matth. XXV₄₂) = *cyły*. — Těin a Frencl mataj hižo jednore „e“.

⁵³ Přir.: Miklosich, *Vergleichende Grammatik*, I, str. 560. — Pfuhl, *Laut- und Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache*, str. 10. — ⁵⁴ Mucke, *Laut- und Formenlehre*, str. 144. — ⁵⁵ Mucke, *Laut- und Formenlehre*, str. 169. — ⁵⁶ Hladaj dale přědku pod I A a.

Tež klinčate słowjanske „z“ piše Swětlik hižo cyle porjadnje, na př. poŕazali (Matth. XXIV¹) = pokazali; za-
wěrnó (Matth. XXIV³⁶) = zawěrnó; rozěmné (Matth. XXIV⁴⁵)
= rozymny; zbóžné (Matth. XXIV⁴⁶) = zbóžny; žubé (Matth.
XXIV⁵¹) = zuby.

c) Hubniki

„p, b, w“ a „m“ nałožuja so porjadnje. Za „l“ trjeba so
po wuprajenju pismik w.

d) Jazyčniki.

Za njeklinčacu spirans „š“ piše Swětlik němske „ſch“.
— Pola Ticina namakamy pak za „š“ „ſh“,⁵⁷ cyle po prawo-
pisu „Čěskich Bratrow“.⁵⁸ — Za klinčacu spirans „č“ chce
Swětlik „tj“ pisač,⁵⁹ hačrunjež sam tutu zásadu porjadnje
njepřewjedže; na př. hutžowniř (Matth. XXIV³) = wučow-
nik; Tčas (Matth. XXV¹⁹) = čas; tjinicž (Matth. XXV⁵)
= činič. —

Lingualnu klinčacu spirans „ž“ woznamjenja wón bjez
wuwzaća ze „š“; žněžna (Matth. XXV¹⁰) = knježna; Nawo-
žeňa (Matth. XXV¹) = nawoženja; dokelž (Matth. XXV⁸)
= dokelž; hdež (Matth. XXV¹⁰) = hdyž; fotrej (Matth.
XXV¹²) = kotryž; kaž (Matth. XXV¹⁴) = kaž. —

e) Džasniki.

Za wšitko, štož džensa palatalizowanu njeklinčacu
affrikatu „č“ woznamjenja, pisa Swětlik „cj“; na př.
hladańcjo (Matth. XXIV¹⁴) = hladajće; bójč (Matth. XXV¹)
= byč; dańcjo (Matth. XXV²) = dajće; cjeńcěž (Matth. XXV¹⁴)
= čeknyč; Mócnońcěž (Matth. XXV¹⁵) = mócnosć. — Druhdy
nakhadžamy pak tež „tj“ za džensniše č; na př. djeńatž
(Matth. XXV²⁸) = džesač; Něwěńtje (Matth. XXV¹) = nje-
wjesće. — Tute wuwzaća snadž z wopačnejše lokalneje na-
rěče jednotliwych słowow přikhadžeju, runje kaž so to
hišće džensa stawa, hdyž so wokoło Budyšina husto č kaž
č wupraja a nawopak. Tež pola Swětlika namakamy druhdy
„cj“ za „č“; na př. cjawońeř (Matth. XXIV²⁸) = čłowjek;
hač (Matth. XXIV²⁷) = hač; wotrocž (Matth. XXV¹⁴) =
wotročk.

Ticin ma za č a č samsne znamješko „č“; Frencl pak
piše porjadnje cj za wobaj zynkaj, hačrunjež so jemu tež

⁵⁷ Přir.: Ticin, Principia, str. 4. — Swětlik, *Observations*, IV,
str. 14. — ⁵⁸ Gebauer, *Historická mluvnice*, I, str. 14. — ⁵⁹ Swětlik,
Observations, III, str. 14.

druhdy po němskim přikładze „tjč“ podsuny; na př. nitjčo (Marc. V) = ničo.

Hdyž potajkim we woznamjenjenju palatalneje nje-klinčaceje spirans hišće žaneje praweje jasnosće njeje, piše so klinčaca spirans hižo wjele stajnišo. Swětlik a Frenel mataj za nju cyle porjadnje „dž“; na př. dźesacj knježnow (Matth. XXV¹) = dźesać knježnow; widźicje (Matth. XXVII²) = widźicy; dźjećj (Matth. XXVII¹⁰) = dźěći; dźiwacj (Matth. XXVII¹⁴) = dźiwać; zrómadženi (Matth. XXVII¹⁷) = zhrómadženi; wón wedźešće (Matth. XXVII¹⁸) = wón wědžeše; jedźecj (Matth. XXVII¹⁹) = sedžeć. — Ticiń pak piše za palatalnu klinčacu spirans zmjehčene „d“ a praji, zo wona ženje sama njestoji, ale přecy z přistajenym „đ“.⁶⁰

Pódlá jazyčniskeho njeklinčaceho r a klinčaceho r mamy džensa w serbsčinjce hišće „ř“.⁶¹ — Tuto palatalne z liquidity wukhadźace ř wupraja so džensa kaž š, kotrež š po Mukowym měńjenju srjedź delnjolužiskeho ś (absolutnje mjehke) a delnjolužiskeho š (absolutnje twjerde) stoji.⁶²

Tuto ř stoji jenož we tych 3 dvojicach kř př tř. Swětlik pak njewoznamjenja tuto palatalne r z pismikom ř, ale piše za to porjadnje „đ“. Tak mamy potom tž pž tž město džensnišeho kř př tř. Sčěhowace přikłady njech to dopokazaju: křipeno tčj Zubow (Matth. XXV³⁸) — křipjenjo tych zubow; křudowacj (Matth. XXVII²⁶) = křudowac; křizowané (Matth. XXVII²⁶) = křizowany; napđecjo (Matth. XXV¹) = napřeco; pđedawacj (Matth. XXV²) = předawać; pđstupicje (Matth. XXIV²³) = přistupicy; tžicjecj (Matth. XXVII³) = třiicy; jutje (Matth. VI³) = jutře.

Runje kaž Swětlik, nimataj tež Ticiń a Frenel ř; tola porjadne pisanje namakamy jenož pola Swětlika.

2. Wosebitosće ze zynkosłowa.

Štož zynkosłow nastupa, čeu tu jenož na porjadny překhód samozynka „y“ do „ó“ abo „u“ za hubnikami p, b a w spomnič.⁶³

Přikłady: a) za překhód zynka „y“ do „ó“: pótańu (Matth. VI³²) = pytańu; no pótań (Marc. II¹³) = je pytań; zpótowané (Marc. I¹³) = spytwany; bóćj (Marc. II²) = być; mó (Matth. VI⁶) = wy;

⁶⁰ Ticiń, *Principia*, str. 4, Nota III: ... d' punctuatum non solet scribi solum nisi habeat adjunctum j punctuatum. Str. 63: ... scribendo est ut džen — non d'eń, džaf — non d'ak. — ⁶¹ Mucke, Laut- und Formenlehre, str. 220. — ⁶² Mucke, Laut- und Formenlehre, § 120. — Broch, Phonetik, § 35, piše wo džensnišim ř: „Es ist also das Rollen, wie beim polnischen „rz“ verloren gegangen und nur das Zischen verblieben. — ⁶³ Mucke, Laut- und Formenlehre, § 51.

b) za překhód zynka „y“ do „u“: *Wanhušdohjo* (napismo 4. zwjazka) = najvyššeho; ... *budža wuřwufchani* (Matth. VI⁷) = budža wuslyšani; *těch hušchich Wlědchnitow* (Matth. II⁴) = tych vyššich měšnikow; *na wenu huřofu Šoru* (Marc. IV⁸) = na jednu wysoku horu.⁶⁴

3. Wosebitosće z twórbostowa.

Twórby słowow su powšitkownje porjadne. Tu je widžeć, što to wučini, zo je Swětlik Ticinowu řečnicu wužiwał. — Tež twórby dwojoty (duala) su derje zdžeržane; w dwojotnym dativu, lokativu a instrumentalu mamy hišće wukónc „a“ město džensišeho „aj“; na př. *wón prawi njima* (Matth. XX²³) = wón praji jimaj; *zo ha wama tušto možu tžinicž* (Matth. IX²⁸) = zo ja wamaj tuto móžu činić; *po dwěma Dnoma* (Matth. XXVI¹) = po dwěmaj dnjomaj.⁶⁵

Futurum praesens⁶⁶ perfektivnych słowjesow so hižo počina zhubjować; najbóle tworja so formy přichodneho časa z pomocnym słowjesom budu; na př. ... *budža množe pžincž* (Matth. XXIV⁵) = ... mnozy přińdu (w Nowym Zakonju wot Łusčanskeho a Hórnik); *hdož pař budžo do kóncza wutracž* (Marc. XIII¹³) = štož pak wutraje hač do kóncu (Nowy Zakoń); *hděž wó budžecžo tu žadwawočž toho žapuscženja widžecž* (Marc. XIII¹⁴) = hdyž pak wuhladaće žadlawosć žapuscženja ...

4. Składba a słowniska strona přeložka.

Štož nětko Swětlikowu składbu nastupa, dyrbimy wězo hnydom dopředka prajić, zo wón tu jako přeložowař ničo wosebite spłodzić njemóžeše, wosebje potom nie, hdyž cheyš tak wjele hač móžno so po słowje měć.⁶⁷ Tola z cyłeho přeložka widžimy, wosebje tež ze sadženja słowow, zo so w tamnym času hišće cyle po němsčinje pisaše. Sčěhowace přikłady njech to dopokazaja: *Šděš žo dha Jesus nahrodžiw bě* (Matth. II¹) = Als nun Jesus geboren war ... = Hdyž pak bě so Jězus narodžil ... = cum ergo natus esset Jesus ...; *ha hděž budžecžo wó ye namafacž, dha žywecžo mi ye žas* (Matth. II⁸) = ... und wenn ihr es gefunden habt, so verkündigt es mir = ... a hdyž je namakaće, wozjewće

⁶⁴ Přir.: *Observationes*, I, str. 12 a: *Praepositio ad Lectorem* (IV. zwj.) — ⁶⁵ Mucke, *Laut- u. Formenlehre*, § 171, II, str. 330. — ⁶⁶ Mucke, *Laut- und Formenlehre*, § 171, II, str. 330. — ⁶⁷ W „*Observationes I*“ pisa wón: ... *proinde ad litteram me accomodare ... laboravi*. W „*Praeposito ad Lectorem*“ stoji: ... *secundum possibilitatem inhaerere litterae, quod et per totum opus observare conatus sum*.

mi = ... et cum inveneritis, renuntiate mihi ...;⁶⁸ ha wone nomu nebudžo Częch bocz bahte (Matth. XVI⁴) = es wird ihm kein Zeichen gegeben werden = ale znamjo njeda so jomu = et signum non dabitur ei;⁶⁹ Mé mamé Abrahama i Wóczżęę (Matth. III⁹) = wir haben Abraham zum Vater = mamy Abrahama za wótča = Patrem habemus Abraham;⁷⁰ Węzda, kotruž woni bęchu wo tom Stańu bóli widźeli (Matth. XVII¹⁶) = der Stern, den sie im Morgenlande gesehen hatten = hwězda, kotruž bęchu woni w tym ranju widźeli = stella, quam viderant in Oriente.

Z poslednjeho přiklada widźimy, kak Swětlik samo němske plusquamperfektum „gesehen hatten“ po słowje „widźeli bóli“ přeložuje. — Hačrunjež dyrbymy přidać, zo je Swětlik w swojim pisanju wjele dale hač přenjojne wupłody serbskeje literatury kaž na př. džěla Jakubicy, Worjecha, Martinija a dr., njehodži so tola přéc, zo je wón hišće synje pod wliwom němsčiny džěla. — Nimo horjeka sponjnych přikladow, namakamy hišće cyłu hromadu ryzy němskich slowow, za kotryž Swětlik dobry serbski wuraz znaje;⁷¹ na př. Częch (Matth. XVI¹), łazuwacz (Matth. XIV¹⁵); woteńbameń štundže (Matth. XVIII¹); Račnuwańo djeržecz (Matth. XVIII²²); Włordat (Matth. XVI⁵³); te wajšće Berke (Matth. VI⁶); te Sobleře (Matth. XXIV²⁸); Ğerjt (Matth. II⁶). — Tute němske wurazy su drje w tamnym času, w kotrymž běše serbska rěč jara skažena, cyle wšědne. Nimo toho dyrbješe tutón přeložk swjateho pisma za serbski, njezdžělany lud być, kotryž snadź klassisku serbsčinu dorozumil njeby. To scěhuju z toho, zo Swětlik přeco samsne cuze wurazy trjeba a žanyh glosow nječini.⁷²

Zo so w Swětlikowym času jara po němskim myslenju serbscy pisaše, dopokazuje nam tež porjadne trjebanje artikla. Artikel namakamy před kóždym wěcownikom, kaž w němsčiny; na př. . . . žo bęchu nomu te Zwateńa toho Tempła potażali (Matth. XXIV¹) = damit sie ihm die Gebäude des Tempels zeigen; tém wšćiczym Bohanam (Matth. XXIV¹⁴)

⁶⁸ Woznamjenjene słowa su po slowje z němsčiny přeložene; „ne mi = es mir“ je tola čisty germanismus. — ⁶⁹ „budžo . . . bocz“ je po slowje němske „wird . . . werden“. — ⁷⁰ „i Wóczżęę“ je cyle po němskim; do lačonsčiny přeložene dyrbjało to rékać: ad patrem. Tu je němske „zum Vater“ trjebane w zmyslu: „als Vater“. — ⁷¹ We swojim „Vocabularium Latino - Sorabicum“ stojitaj za lačonske „signum“ dwaj wurazaj; na přenju městnje stoji: Znanjo, potom: Częch. — Tosame stanje so tež pola druhich slowow. Za thesaurus ina wón tež dwaj wurazaj; w přeložku trjeba wón přeco němske „Střocz“, nic pak serbske „Bořwad“ (Mark. II¹¹). — ⁷² W krótkim wotrězku (Matth. XXVI¹⁻⁵) pisa wón němski wuraz „Częch“ pjeć króc za sobu.

= . . . allen den Heiden; ta žadwawość togo Zapuszczenia (Matth. XXIV¹⁵) = der Greuel der Verwüstung; tón Wotat togo Wopora wot togo Dřewa (Exodus XXXVIII¹) = der Altar des Opfers von dem Holze . . . ; . . . hač Salomon tón Dom togo Křezza wotewri (Paralipomenon VIII¹) = . . . bis Salomon das Haus des Herrn eröffnete.

Njedziwajey wšech tutyh germanismow mješe so Swětlík kruće po lačonskim texće vulgaty. To spóznawamy z jara husto trjebanych participijow, kotrež wšudže tam stoja, hdžež je we lačonskim texće namakamy; na př. Wo tenšamej žtundže pžištipiču . . . t Desušen prawicžé (Matth. XXVIII¹) — In illa hora accesserunt . . . ad Jesum dicentes; tónšamé pať wotmowicžé rekné nim . . . (Matth. XXIV²) = ipse autem respondens dixit illis; Ša wón wotmowicžé rekné témšamém (Luk. XIII²⁰) = et respondens dixit illis; Wón womašče dha Džesus wo tón Templu hutžicžé ha prawicžé (Joh. VII²³) = Clamabat ergo Jesus in templo docens et dicens. — Tam a sem nadeńdzemy tež cyle jasne latinismy; na př. Kótžič, hdež togo Krala šwujcheli běču, wotěńdžechu woni (Matth. IX⁹) = Qui cum audissent regem abierunt;⁷³ nečali šo bojecž (Matth. XXVI⁶) = nolite timere (= njebojće so); woni šu nomu přědš nošeli . . . (Matth. IV²⁴) = obtulerunt ei . . . (= woni jemu přinjesechu); dha žpewcže mi ne žas (Matth. II⁸) = renuntiate mihi (= wozjewće mi); tušto, hdež wón prawiwu bě (Joh. VII⁹) = haec, cum dixisset (= hdyž běše to prajił).

Z tutyh germanismow a latinismow móžemy scěhować, zo je Swětlík po słowje z lačonšćiny přeložował a sebi potom text w němskim zmysłu zestajał, přjedy hač je jón zapisał.

Wuzběhnyč ma so tež porjadne přistajenje partikle „-li“ w indirektnych prašacych sadach;⁷⁴ budžoli (Matth. XXIV²³); nohli (Matth. XXIV²³); móžohli šo štačž (Matth. XXIV²⁴). Tuta partikla pak je najbóle pozdžišo přistajena, štož je jasnje z hinašeho čornidła widžeć.

Swětlík ma tež hišće wurazy, kotrež džensa w pismowskej rěči njenamakamy;⁷⁵ na př. hofo⁷⁶ (Matth. II¹³) = hólčatko; wošowo šebži (Matth. III⁴) = wokoło bjedrow; ta

⁷³ Tu je relativny přizamk, kaž jón we lačonskim teksće nadeńdzemy, cyle po słowje; při tom njenastanje wězo w serbšćinje žana prawa konstrukcija. — ⁷⁴ Přir.: Mucke, Laut- u. Formenlehre, str. 476.

— ⁷⁵ Hdyž tež wjele tutyh wurazow w Pfuhlowym słowniku stoja, pokhadža drje to z toho, zo je Pfuhl swoju mačiznu ze wšech možnych kužołow brał, zo by stare wurazy před zabyćom zakhował. —

⁷⁶ Přir.: Pfuhl, Lausitzisch-Wendisches Wörterbuch, str. 211.

Podnoža⁷⁷ jeho Nohow (Matth. V³⁵); ěwicž (Matth. V⁴⁰) = palium; ěramicž (Matth. V⁴³) = hidžić; dha mójesh mé wu-
šchwarnicž (Matth. VIII⁸) = . . . wučisěć abo wurjedzić;
wólborni faž Šowbe (Matth. X¹⁰) = sprosty.

5. Narěč.

W narěči njeje Swětlik ženje swoju domiznu zaprěc
mohł. Hačrunjež wón w „Observationes II,⁷⁸ wosebje spo-
mina, zo chce srědni puć mjez Kulowskeju a Khrósćan-
skeju narěču hić, spóznowa tola kóždy Serb hnydom wose-
bitosće jeho Kulowskeje domizny, na př. pou ěw (Matth.
VIII⁹); tón Šewé (Matth. XXIV³²); te wšćicze Lubje (Matth.
XXIV³²) atd. — Tudy pak cheu wšitke samownosće Kulow-
skeje narěče wuzběhnyć, kaž je Muka je we swojej znatej
knizy „Laut- und Formenlehre“ wobdželał.⁷⁹

1. We vokativje sing. masc. ma delnja serbščina za
„e“ mjehke „o“; a w tutom padže scěhuje ju dolhowječorna
narěč hornjeje serbščiny wot Kulowa hač do Złeho Komo-
rowa. Samsne twórby namakamy tež pola Swětlika: Wóćžo
naš (Matth. VI⁹) = Wótče naš; ěnežo, žpomož nam (Matth.
VIII²⁵) = Knježe, . . .

2. Při překhodže „y“ po hubnikach do „ó“ abo „u“
slyšimy wokoło Kulowa.⁸⁰ Tak piše tež Swětlik: jwušćecž
(Luk. II²⁰) za slyšecž; tčh ěušćich ěšćnitow (Matth. II⁴) město:
tych wyššich měšnikow.

3. Pola adjektivow skónča so lokativ sing. masc. we
Wojerowskej a Kulowskej wokolinje na: „-om“ město: „-ym“.⁸¹
Tež tute twórby namakamy pola Swětlika: wo tóm ěoštńóm
Dońe (Luk. II⁷) = w tym hostnym domje.

4. Komparativne adverbija twori Kulowska narěč, kaž
delnjoserbščina, na: „-ej“.⁸² Tak tež Swětlik: žto ěo lošćen
(Mark. II⁹); žto té ďaleě toho ělišćtra prubijš (Mark. V³⁵);
wot dwenu ěetow ěa niěě ětare (Matth. II¹⁶).

5. Jako pronomen interrogativum trjeba Swětlik formu:
„ědo“, kaž ju wokoło Wojerocě slyšimy;⁸³ na př. ědo móže

⁷⁷ Pfuhl ma podnož, -e město podnoža. — ⁷⁸ W „Observationes II“
stoji: „. . . neutri scilicet parti ex integro aut privato affectu adhaereri,
ideo est haud dubie et neutri plene plauturus.“ — ⁷⁹ Při rozdžělowanju
narěčow je w Mukowej knizy (str. 4) Kulowska wot Wojerowskeje na-
rěče džělena. — Wosebitosće Wojerowskeje a nawječorneje namjezneje
narěče sym w Swětlikowym přeložku namakał. — Hdyž je Swětlikowa
domizna Kulow, wón pak horjeka mjenowane narěčne wosebitosće
trjeba, scěhuje z toho tola, zo so njesmě Kulow wot Wojeroc raznje
džělic. — ⁸⁰ Přir.: Mucke, Laut- und Formenlehre, str. 95, III. —
⁸¹ Mucke, Laut- und Formenlehre, str. 415. — ⁸² Mucke, Laut- und
Formenlehre, str. 453, IV. — ⁸³ Mucke, Laut- u. Formenlehre, str. 432, IV.

žbóžne bóčž (Mark. X²⁶); hđo dha budžo . . . (Matth. V¹⁹); hđo dyczoli přeni bóčž (Mark. IX³⁴).

6. Verbalna kóncowka druheje wosoby plur. rěka pola Swětlika: -cjo město: -cje,⁸⁴ na př. budžecjo (Matth. XXIII²⁴) = budžeće; što wó tjinicjo (Luk. VI⁶) = što wy činiće; wó fčjo (Matth. XXIII³⁵) = wy sće. Druha a třeca wosoba sing. impf. skónča so pola Swětlika na: -šho město: -še,⁸⁵ na př. džešho (Luk. IV¹²) = džeše; hutžešho (Luk. IV¹⁷) = wučeše; bėwasšho (Luk. IV¹⁵) = bywaše; bėšho (Luk. IV¹⁷) = běše; poškwužwasšho (Luk. IV³⁰) = poslužowaše; wustrowešho (Luk. IV⁴⁰) = wustrowješe; nėdasšho njm (Luk. IV⁴¹) = njedaše jim. — Tuta kóncowka je hišće džensa charakteristikum Kulowskeje narěče.

Mjenowane příklady drje pokazaja dosć jasnje, zo sebi Swětlik Kulowska narěč wyše waži, hač wšě druhe. Skónčnje pak je to jara zrozumliwe, hdyž so na to dopomnimo, zo w jeho času hišće docyła žanu pismowsku serbsku rěč nimamy, po kotrejž by so wón měć mohl.

Štož pak rjanosć rěče, jeje zwonkownu formu, nastupa, by wšak něštozkuliž lépsje być mohło. Tola přičina drje je bjez dwěla ta, zo cheyše Swětlik předewšěm dobry, po móžnosći po słowje wobdžěłany přeložk swjateho pisma za katolskich Serbow zhotowić. A wón je woprawdže tež po słowje přeložował.⁸⁶ Ale runje tohodla je forma trošku zanjerodžena; wosebje brachuje prawa běžnosć rěče, kaž ju na př. pola Michała Frencla namakamy.⁸⁷ Podarmo pytamy wězo pola Frencla zasy za posłownym přeložkom. — Wšitko to drje móžemy wjele lépje přewidžeć, hdyž jónu wobaj textaj, Swětlikowy a Frenclowy, z vulgatu přirunamy.⁸⁸

Swětlik	Vulgata	Frencl
22. Ša wón pžindže nelanž wo těh Arcz-sinagogistich z Menom Jairus: ha wuhładancje noho padže wón t noho Rohema	22. Et venit quidam de archisynagogis nomine Jairus: et videns eum procidit ad pedes eum.	22. A hlai, won pščin- hđže t němu ieden tuch Rušchich wot Šhulě, s hmenom Jairus, a iaf won ho widžišče, padže won t ieho nohoma.
23. Ša wón naprosš- wasšho noho wěle pra-	23. Et deprecabatur eum multum, dicens:	23. A proššasče ho iara, a džasče: moja

⁸⁴ Mucke, Laut- u. Formenlehre, str. 504; dale přir.: schema, str. 506, 5. — ⁸⁵ Mucke, str. 509, II. — ⁸⁶ To wobkrući nam přirunanje z textom vulgaty; dale je to widžeć z napismow jenotliwych zwjazkow, hdžež Swětlik to sam jasnje praji. — ⁸⁷ Wot Michała Frencla wuńdže 1670 w Budyšinje serbski přeložk scenjow ss. Mateja a Marka. — ⁸⁸ Text sym wzat ze stěnja s. Marka, cap. V, 22–34.

Swětlik	Vulgata	Frencl
wicze: Dofelz mōna Džwōta yo no w Bō- ſtednich Storkach. Bōn, powoż Ruku na ſu, žo nēn bē bōwo zpomožene, ha wona žiwa bōwa.	Quoniam filia mea in extremis est. Veni, im- pone manum super eam, ut salva sit, et vivat.	džoufa ie w poslenem ſtonczanu, poi wſchat, a polož tworku ruku na nu, žo by wona wot- chorila, a žiwa była.
24. Ha wōn woteńdže z tēmhamēm, ha wōn yōho nedēn wulki Lud zcžewowalcho, ha woni yōho twōtžachu.	24. Et abiit cum illo, et sequebatur cum turba multa, et com- primebant eum.	24. A won hdžysche s nim: a wele ludži hdžysche za nim, a woni ho czjischczachu.
25. Ha nena žōnſta, kotraž bē wo Krewē Czecžetu dwanacže Lē- tow	25. Et mulier, quae erat in profluvio san- guinis annos duode- cim,	25. A nefaſta žonſta (tam) bēſche, ta bēſche ſwoju kreinicu (nemoc) dwanacže lēt mēla:
26. Ha bēſcho yara wele wuſtawa wot mno- nich Lētarow: ha bēſcho wſchicžto te ſwoje wu- dahwawa, aniž nicžo zwužittowawa, ha te bōſen žo hoten mē- nejcho.	26. Et fuerat multa perpessa a compluri- bus medicis: et ero- gaverat omnia sua, nec quidquam profecerat sed magis deterius habebat:	26. A bēſche wele cžer- pila wot wele lētarow, a bēſche wſchitto ſwoje pſchemoženī na to wu- ložila, a nēpomhaſche iei niſcho, ale bē pſche- tſo hūre s nētu.
27. Hdž wōna bē wot Jeſuſa zažwulchawa, dha pžindže wōna wo tōm Ludu žadē, ha doſtnē žo tene yōho draſtē:	27. Cum audisset de Jesu, venit in turba retro, et tetigit vesti- mentum eius:	27. Žafa ta wo Ju- ſuſa ſuſchajche, pſchin- hdže wōna w ludu žady, a doſtnu ſo ieho draſty.
28. pžetož wōna pra- weſcho: Dofelz yohli žo ya tež neno tene yōho draſtē žo doſtnu, dha budžo mi bōcz zpomo- žene.	28. Dicebat enim: Quia si vel vestimen- tum eius tetigero, salva ero.	28. Pſcheto wōna be- ſche prawila: doſtnula ia žo ienno ieho draſty, dha buch ia wotthorila.
29. Ha wōna na mēztže zapraži ta Studna nēne Krewē: ha wōna wužju ze žiwotom, žo wōna bē wot tene Khorofcže bōwa wuſtrowēna.	29. Et confestim sic- catus est fons sangui- nis eius: et sensit corpore quia sanata esset a plaga.	29. A namjſcže wū- ſtnu ta ſtudna iete krowi, a wōna cžuiſche na žiwocži, žo je wot ſwo- iei plogi žahowēna.
30. Ha wōn Jeſus nēhdē zpōznawſchi wo ſebi kamom tu Mōcz, kotraž wot nōho bē wuſchawa, wobrocži- wſchi žo tōmu Ludej džeſcho: Hdž yo žo mo- nene Draſtē doſkaw?	30. Et statim Jesus in semetipſo cogno- scens virtutem, quae exierat de illo, con- versus ad turbam, aja- bat: Quis tetigit vesti- menta mea?	30. A namjſcže poſna Jeſus jam na ſebi tu moc, kotraž bēſche z nēho wōſchla a wobrocži ſo k ludu, a džaſche: čto ſo moiei draſty doſtnul?
31. Ha woni praba- ču yōmu cži yōho ſu- tžowniki: Te widžiſch tōn cže twōtžacže Lud,	31. Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimen- tem te, et dicis: Quis	31. A ieho Wucženi- cžy džaču k nēmu: ty widžiſch, žo cže ludžo cžičcža, a rēneſch, čto

Swětlik	Vulgata	Frencl
<p>ha prawišč; Sdo no ho me dofknew?</p> <p>32. Ha wón wołowo hladascho wuhladacz tuchamu, kotraž bě tuhto stžiniwa.</p> <p>33. Ta žónsta pať ho bónicze ha ržicze, wědžicze, što ho na něj stahwe běscho, pžindže, ha padže pzed nim dehte ha powědže nōmu tu wšchicžu Wěrnosčž.</p> <p>34. Tónhamé pať nej retné: Džowta, tatwona Wěra no tebi zpómohwa: hđži wo Wofonu, ha bōdž strōwa wot twoneje šhorosče.</p>	<p>me tetigit?</p> <p>32. Et circumspiciēbat videre eam, quae hoc fecerat.</p> <p>33. Mulier vero timens et tremens, sciens quod factum esset in se, venit et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem.</p> <p>34. Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace, et esto sana a plaga tua.</p>	<p>ie so me dofknuł?</p> <p>32. A wón so wo- hlada za tei, kotraž to běscho czinila.</p> <p>33. Ta žona pať so boiasche a czepetasche, pšcheto wona wedžischo, šchtož so běscho na nei stalo, pšchinhdže, a pa- dže pšchēd nim dehe, a powedasche iemu wšchtu přaudu.</p> <p>34. Wón džasche pať f nei: moia džoufa, twoja wjra ie tebi pom- hala (cže wuřtrowila) hđži tam ž mjtom, a budž czerřtwa wot two- iei plagi.</p>

Pola Frencla potajkim běžna, elegantna řeč, pola Swětlika pak hač do poslednjeho słowěka swěrnje přeložene džělo, ale počne njerunosćow a šmotawosćow. — Při tutym přirunanju dyrbimy wězo na to spomnić, zo je Frencl při swojim džěle česki přeložk trjebał, mjez tym zo Swětlik, kaž wón sam přispomina, jenož po authentiskim texće vulgaty přeložowaše.⁸⁹ To je jara napadne pola katolskeho duchowneho, kotryž bě we Wołomueu studował a pozdžišo w Českej jako kaplan skutkował.

Wuslědk tutoho filologiskeho rozpominanja wo Swětlikowym přeložku swjateho pisma je potajkim sěchowacy:

Swětlik twori na tamnym zakładže dale, kotryž běše Ticin přez swoju řečnicu položil. Wón prócuje so, serbsku pismowsku řeč bóle systematisce wutworić. Něštožkuliž nowe je wón zawjedł, štož je so hač do džensnišeho dnja zdžeržalo.⁹⁰ Swojej znamjenitaj soburownjeňkaj Michała Frencla — hačrunjež bě ewangelik — a Jakuba Ticina je wón sebi za přikład brał; tola ženje njeje wotročkonscy wot njeju wotwisny; štož staj wonaj dobreho zawjedłoj,

⁸⁹ W „Observationes I“ rěka: „Pro universali regula solam latinam lectionem Vulgatam, utpote solam universaliter authenticam, cui proinde ad litteram me accomodare laboravi . . . et hinc est, quod Germanicas editiones quamvis subinde clarius elegantiusve sonent, non idcirco secutus sum.“ — ⁹⁰ Hórník piše (w Č. M. S. 1859, str. 32): . . . „Dotatny stary katolski prawopis dyrbi po prawym Swětlikowym rěkać a nic Tecelinowy, kaž jón někotři mjenuja.“

je wón sebi dzakownje přiswojił. — Wón prócuje so, rěč wot njeporjadneho pisanja wučisćić a wosebje porjadne znamješka za jednotliwe zynki zawjesé. — Hdyž pak pola njeho nimo toho telko zmylkow a njerunosćow namakamy, — na př. trjebanje artikla, atd. — dyrbymy to z toho stejnišća sudzić, zo cheyše Swětlik swjate pismo za katolskich Serbow w jich wšědnej rěči přeložić, při tym pak po cyrkwinskej prikazni po móžnosći po słowje so měé. Slědy tutoho posłowneho přeložka su hižo spomnjene, husto trjebane latinismy. — W tych njeličomnych germanismach widžimy zmučene, přez zhromadne žiwjenje z Němcami nastate serbske rěčne čuće. — Zo pak je Swětlik njesprócniwje za wudospołnjenje serbskeje rěče džěłał, wo tom swědča nam tamne njeličomne wuporjedžeńki z pozdžišeho časa, kaž je to jasnje z linašeho čornidla widžeé. Nimo toho nam wón to sam praji w spomnjenych małych přispomnjenjach, kotrež je wón při napismje kóždeho zwjazka zapisał.

IV. Nastace přeložka.

Hačrunjež sym pilnje we wšěch móžnych knihownjach a archivach pytał, njejsym tola žaneho pisma ani knižki nama-kał, kotraž by nam něšto wjaey wo Swětlikowym přeložku swjateho pisma powědźila. — A w měnjenju, zo so najskerje wo tutom wažnym džěle ničo pisało njeje, posylnja mje tež to, zo ani Hórnik, jako Budyški kanonik, ani Dučman, jako Radwoński farań, ničo dale wo nim njespomnitaj. Wonaj měještaj tola při swojich studijach serbskeho pismowstwa tak rjec wšitku maćiznu k rukomaj. — Tohodla móžemy wuwieé a nastace přeložka jenož z toho studowaé, štož w jednotliwych zwjazkach namakamy.

Lutherscy Serbja běchu so bórzy po zawjedženju noweje wěry dyrbjeli do džěla daé, zo bychu swjate pismo přeložili; znajmjeńša trjebachu woni jara nuznje jednotliwe džěle, kotrež so při Božich službach čitachu. — Katolikojo njemějachu tak nuzne. Tola tež pola nich běše po času trěbne, zo běchu wotrězki swjateho pisma, kotrež so jako sćenja a epistle na njedželach a swjatyh dnjach w cyrkwi čitachu, čišćane. W staršich časach běchu je duchowni ludej hnydom z wulgaty přeložowali.⁹¹ — Nimo toho mějachu drje katolscy duchowni, kotřiž běchu tola nimale wšitcy w Čěskej studowali, cyle wěsće tež česke bibliske přeložki k rucy. Zo pak sebi jednotliwcy njedželske swj.

⁹¹ Přirunaj: Knauthen, Kirchengeschichte, § 11, str. 240.

sčénja a epistole tež sami přeložowachu, dopokazuje nam Swětlikowy rukopis ze sčehowacym napismom: Swate Zczena / Lekcione ha Epistle na te Nédže / ha Swate Dně toho czéwoho Léta. Po dawno-starom Wischanštom Missallu / ha Waschnu po tom Sixtušowom S. Pišma Wondaczu / na Serbstu Ketž pzewožene wot Yuriha Hawšchténa Swótlifa,⁹² T. B., toho tžasa Radworštoho farara. Létu toho Kńeza: Tawžént šchěsč stów wošémdbješat ha šédémom.

Tutón 175 łopjenow wobsahowacy do papjerjaneje wobalki zwjazany rukopis we wulkim oktavnym formaće khowa so w knihowni Maćicy Serbskeje w Budyšinje. Wón wobstoi z dweju dželow; přeni wobpřija epistole a swjate sčénja na wšitke njedzele a róčne časy; w druhim džele pak su wšě čítanja Božeho słowa na swjedženje swjatych.

Tuta rukopisna knížka je z potřebnosćow časa nastala. Swětlik cheyšé cyle wěsće z tym trajacy ewangelistar za Radwořsku farsku cyrkej založić. Najskeje pak je so jemu tuto mało džělo lubiło. Přetož w přichodnym léce (1688) běše wón hižo cily Nowy Zakoń přeložić. — Tutón rukopisny přeložk, kotryž so w swoim zwonkownym naphladže w ničem wot tamnych w bibliografiskim džěle wopisanych zwjazkow njerožeznawa, khowa so džensa we tachantskim archivje w Budyšinje.

Swětlikowy přeložk Noweho Zakonja bě duchownej wyšnosći, kotraž wo nim wědžeše,⁹³ cyle wěsće witany. Tak wuńdžechu drje na jeje namołwjenje w léce 1660⁹⁴ njedzelske epistole (čítanje) a sčénja w čišću. To sčěhuju z napisma małeje knížki, hdžež na 2. stronje rěka: . . . 3 Wołu ha Authoritoscju Toho hušocze-Doštonoho Kńeza Měrczina Mandusa Brüdnera . . . Tam njestoji potajkim: 3 Dowohleña, kaž w jeho druhich džělach, ale 3 wołu (= na přece). —

Knauthen spomina na tu knížku we svojich cyrkwin-skich stawiznach⁹⁵ w zapisku bibliskich knihow: Sonn- und Festtagsevangelia und Episteln, auf Verordnung des Herrn Dekani, Budissin 1690. — Dokelž žana druha tajka kniha w samsnym léce wušla njeje, njemóžemy docyla na tom dwělować, zo wón Swětlikowu knížku měni. — Tuta pak ma sčehowace, tróšku přeměnjene napismo: Swate Zczena, Lekcione ha Epistle na te Nédže ha Swate Dně toho czéwoho Léta. — Po dawno starom Wischanštom Missallu ha Waschnu po tom Sixtušowom S. Pišma Wondaczu wot Swowa f Swowu pilné ha šwěrné na Serbstu horeño-

⁹² Tež w jeho słowniku, stoji: Swótlif; w napismach přeložka swjateho pisma pak wšudžom: Swětlik. — ⁹³ W napismje rěka: . . . 3 Dowoleňom ha Wóczjowškim Požonowanom Toho Kńeza Měrczina Manduša Brüdnera. — ⁹⁴ Nic pak w léce 1696, kaž Hórnik w Č. M. S. 1859 str. 33 piše. — ⁹⁵ Knauthen, Kirchengeschichte, str. 394, Repositorium II.

Wuziczktu Rěč pjewožene. Rětu toho Kneza Lawjént-Schejtž Stow ha
džewetóžejatom.⁹⁰

Hačrunjež Swětlik swoje mjeno pod napismo stajil
ujeje, njetrjebamy tola na tym dwělować, zo je knižka
z jeho pjera wušla. Najjasnišo je to widžeć, hdyž rukopisnu
knižku z lěta 1687 z rukopisnym Nowym Zakonjom (1688) a
z w lěće 1690 čišćanej knižku přirunamy. — W rukopisnej
knižcy z lěta 1687 namakamy swobodny přeložk, drje nic
poslownje we vulgaće, ale cyle po zmysłu a w běžnej rěči.
— Rukopisny přeložk Noweho Zakonja (1688) je přenjo-
tne po słowje tónsamy text kaž w knižcy z lěta 1687.
Pozdžišo pak su někotre wotrězki — a to porjadnje te,
kotrež so jako epistole a scěnja čitaju — wuporjédžane, a
to cyle tak, kajkež je potom w čišćanej knižcy z lěta 1690
namakamy.

Z toho drje móžemy sudzić: Duchowna wyšnosć je
najskerje Swětlika pohnuła, zo by wón swoje njedželske
epistole a scěnja čišćeć dał. Zdobom pak je wona jeho
tež na to dopomniła, zo ma so swjate pismo po słowje
přeložować. Na to drje je Swětlik swój rukopis z lěta 1688
z nowa přehladał a po słowje wuporjédžał. — To praji
džěn wón tež w napismje čišćaneje knižki: . . . wot Swowa
f Swowu piñé . . . pjewožene, štož w staršimaj rukopisomaj
njestoji.

Zo pak bychmy nastaćo a wuwioć přeložka cyleje
biblije lěpje přewidželi, chcu najprjedy wšě data (ličby),
kotrež w jednotliwych zwjazkach namakach, wupisać:

I. zwjazk:

kniha Genesis: započana 25. 2. 1707.	kniha Deuteronomium: skónč. 27. 5. 1707.
kniha Genesis: skónčena 16. 3. 1707.	kniha Josue: započana 28. 5. 1707.
kniha Exodus: započana 16. 3. 1707.	kniha Josue: skónčena 9. 6. 1707.
kniha Exodus: skónčena 4. 4. 1707.	kniha Sudnikow: započana 9. 6. 1707.
kniha Leviticus: skónčena 28. 4. 1707.	kniha Sudnikow: skónčena 18. 6. 1707.
kniha Nummeri: skónčena 4. 5. 1707.	kniha Ruth: skónčena 19. 6. 1707.

⁹⁰ Tu je spisat napismo powjelsit; jasnje praji wón: . . . Swowa
f Swowu = poslownje; dale: . . . na Serbju horeño-Wuziczktu Rěč.
Přez tuto pipismo wuzběhuje wón hornjo-lužisku narěć.

I. kniha Kralow: započana 12. 2. 1708. ⁹⁷	I. kniha Esdraß: skónčena 15. 12. 1706.
II. kniha Kralow: započana 7. 10. 1705.	II. kniha Esdraß: započana 23. 12. 1706. ⁹⁸
III. kniha Kralow: započana 1. 2. 1707.	II. kniha Esdraß: skónčena 7. 1. 1707.
III. kniha Kralow: skónčena 16. 6. 1706.	kniha Tobias: započana 8. 1. 1707.
IV. kniha Kralow: skónčena 28. 7. 1706.	kniha Tobias: skónčena 11. 1. 1701.
I. kniha Paralipomenon: za- počana 19. 8. 1706.	kniha Judith: skónčena 18. 1. 1707.
I. kniha Paralipomenon: skónčena 7. 11. 1706.	kniha Esther: skónčena 26. 1. 1707.
II. kniha Paralipomenon: skónčena 9. 12. 1706.	kniha Job: započana 30. 1. 1707.
I. kniha Esdraß: započana 11. 12. 1706.	kniha Job: skónčena 19. 2. 1707.

II. zwjazk:

Přeloženy je tutón zwjazk hižo w 1695.⁹⁹

kniha Psalmow: skónčena 7. 11. 1708.

kniha Jězus Sirach: započana 5. 3. 1709.

kniha Ecclesiasticus: skónčena 28. 4. 1709.

III. zwjazk:

kniha Isaias: započana 24. 3. 1696. ¹⁰⁰	kniha Amos: započana 14. 1. 1704.
kniha Jeremias: započana 17. 9. 1699.	kniha Jonas: skónčena 18. 2. 1704.
kniha Ezechiel: skónčena 8. 8. 1703.	kniha Malachias: skónčena 6. 3. 1704.
kniha Daniel: započana 31. 8. 1703.	I. kniha Makkabejskich: za- počana 6. 3. 1704.
kniha Daniel: skónčena 5. 12. 1703.	I. kniha Makkabejskich: skón- čena 26. 7. 1704.
kniha Osee: započana 14. 12. 1703.	II. kniha Makkabejskich: za- počana 21. 8. 1704.
kniha Joel: započana 7. 1. 1704.	II. kniha Makkabejskich: skónčena 9. 9. 1704.

⁹⁷ Srjedz X. kapitla (stawa) je nadobo hinaše čornidło, deleka w rózku stoji: 29. April 1705. — ⁹⁸ 31. decembra zapisuje wón VII. kapitel. —

⁹⁹ Přirunaj napismo II. zwjazka. — ¹⁰⁰ Srjedz XXIII. kapitla wón nadobo přestanje. Na delnej křómje stoji tam: Hic cessatum est propter alios ingruentes labores usque ad Julij 1699.

IV. zwjazk:

Na napisnym łopjenje stoji: 28. Juli 1711.

Sćenje swj. Marka: skónč. 24. 12. 1710.	List na Galatskich: skónč. 19. 3. 1711.
Sćenje swj. Jana: započane 30. 12. 1710.	List na Filippskich: započ. 14. 4. 1711.
Sćenje swj. Jana: skónčene 20. 1. 1711.	II. list na Thessaloniskich: za- počany 1. 5. 1711.
Japoštołske stawizny: započ. 30. 1. 1711.	I. list swj. Pětra: započany 6. 6. 1711.
Japoštołske stawizny: skónč. 22. 2. 1711.	List swj. Judaša: skónčeny 16. 6. 1711.
List na Romskich: započany 23. 2. 1711.	Modlitwa Manassowa: započ. 1. 8. 1707.
List na Romskich: skónčeny 4. 3. 1711.	III. kniha Esdraß: skónč. 7. 8. 1707.
II. list na Korinthских: skón- čeny 17. 3. 1711.	IV. kniha Esdraß: započana 7. 8. 1707.

IV. kniha Esdraß: skónčena 18. 8. 1707.

Z tuteho schemata widžimy, zo Swětlik njeje bibliju wot přenjeje hač do poslednjeje knihi porjadu zapisał, potajkim najskerje tež nic porjadnje přeložował. Započal je wón wěsće z přeložkom swjatyh scénjow (rukopis z lěta 1687); potom sěhuje cyły „Nowy Zakoń“ (1688), hačru-
njež je tutón najposledniši do čista spisany. — Hdyž běše w lěće 1690 znaty evangelistar wušoł, wobdžělaše Swětlik najskerje najprjedy serbske kěrlušy, kotrež wón 1696 pod napismom: „Serbske Ratholfske Kěrlušy, kiž so na te SS. Róczne Łžaje hajo tež hewaj Wšědne, ha pjez czěwe lěto spěwanu, 1619“ wuda. Tola zda so, zo je wón mjez tym tež njesprócnijwe na přeložku swj. pisma dale džěłał. Přetož, kaž pod napismom druhého zwjazka stoji, bě wón 1695 hižo z přeložkom psalmow hotowy. Dokelž pak je před druhim zwjazkom třěci do čista spisany, je drje posledniši tež prjedy přeloženy. Dale njehodži so wo nastaću jednotliwych zwjazkow ničo prajić.

Zapisować započina Swětlik swój přeložk, kaž ze schemata widžimy, 24. měrca 1696. Tola přeni wotrězk dosaha jenož hač do XXIII. kapitla I. knihi (Isaias). Tu pokazuje so nam třilětna přestawka dla nuznych džěłow. Kajke tute nuzne džěła (ingruentes labores) běchu, njemóžach wuslědžić. Najskerje jedna so tu wo jeho zastojske džěła. Tuta přestawka pak so bórzy hišće hač do lěta 1703 podlěši. — W juliju 1699 běše Swětlik w zapisowanju

pokročoval, započavši w knizy Isaiasa (cap. XXIII). Jeremiasa započea wón 17. septembra 1698. Wottud njeje docyła žadyn datum wjacy hač kónc knihi Ezechiela, kotraž bu 8. augusta 1703 skónčena. — Kak daloko je wón 1699 přišoł, njehodži so z wěstoséu prajić; snadž hač k XLIV. stawej w knizy Jeremiasa, dokelž je tam z dwojim wšelakorym čornidłom pisane. — Wěste drje je, zo je Swětlik w tutych dolholětnych přestawkach wjele džěła z přehladowanjom koncepta měł. — Wot augusta 1703 pak je so wón mócnje do džěła dał. Porjadu zapisa knihi profetow a Makkabejskich. Tu je zaso mała přestawka. Hakle 29. jutrownika 1705 pokračuje wón, započavši srjedž X. kapitla I. knihi Kralow. Hač do knihi Job, kotraž bu 19. małego rózka skónčena, je přeložk za sobu zapisany.

Něšto dnjow pozdžišo, 26. małego rózka, započea Swětlik knihu Genesis zapisować. 18. julija běše wón pola knihi Ruth, kotruž wón přichodny džeń dopisa. Na to séěhuja apokryfiske knihi.

Séěhowaca I. kniha Kralow je hakle po polětnej přestawcy zhotowjena. Čisty zapisk psalmow (II. zwjazk) bě 7. novembra hotowy. „Přišlowa“, „Mudrosć“ a „Předař“ nimaju docyła datum. „Ecclesiasticus“ je 5. měrcsa 1709 započany a 28. jutrownika skónčeny.

Po dobrej dwělětnej přestawcy přepisa Swětlik potom hišće jónu cyły „Nowy Zakoń“. Najskěrje je wón ze scénjom swj. Lukaša započal; přetož na kóncu tutoho swjateho scénja namakamy přenje datum: 24. Dez. 1710. — Scénje swj. Jana je započane 30. decembra 1710, potajkim krótko po hodžoch. — Nětko pak džělaš wón z cyłym wotmachom, kaž to ze schemata widžimy. Cheyš drje rady skoro hotowy być. 26. junija 1711 skónči wón apokalypsu swjateho Jana. Cyle naposledku přepisa wón scénja swjateju Mattheja a Marka. 28. julija ležeše cyle hobrske džěło do čista zapisane před nim.

Skónčenje.

Jara ma so wobzarować, zo so tute wulke Swětlikowe džěło čišćało a tohodla je ženje wjetšina serbskeho luda zeznała njeje. Znajmjeńša pak je jeho evangelistař, kotryž 1696 hižo w druhim nakładze wuńdže, so bóle w ludu rozšerił. Tuta knižka njebu pak jenož oficielnje w cyrkwi trjebana, ale tež často za domjace a wosobinske pobožnosće wužiwana; jako tajka bu wona najbóle k druhim paćerjacym knižkam přidata.

Hač do lěta 1750¹⁰¹ bu Swětlikowy ewangelistar we wšitkich katolskich cyrkwjach trjebany. — Hdyž pak buchu kónc XVII. lětstotka wšitke wosebite misalije, kajkež skoro kóžda jednotliwa dioecesa mjeješe, wotstronjene, a *missale Romanum* powšitkownje zawjedžene, přeměnichu so tež mnohe epistole a sčjenja. — Zo by so nětko Swětlikowa knížka dale wužiwać móhła, wuda wón mału instrukciju wo přeměňenjach pod sčěhowacym napismom: *Ordo Evangeliorum et Epistolarum pro concione serbice praelegendarum ad Ordinem Missalis Romani conformatus. Budapestinae Anno MDCCXX.* W tutej poda wón nowy porjad, po kotrymž maju so epistole a swj. sčjenja čitać a doda, štož w jeho dotalnej knižce njebě.

Hdyž dyrbyeše so ewangelistar w lěće 1750 znowa nakładować, mjeješe so wězo znowa po romskim missalu zřadować. To wobstara Budyšski tachantski knjez a pozdžišo biskop Jakob Wóski.¹⁰² Nowa knížka ma sčěhowacy titul: „Swjate Sčjenje, Sčjenje, ha Epistle na te Něžje ha Swjate Dne čjewoho Lěta. Po tēm Wajšnu, ha Njadu toho Romstoho Wšijała.“ Text rozeznawa so wot Swětlikoweho jenož w maličkosćach. Můžeme z dobrym prawom tutón wudawk Wóskeho wobhladować za znowa wobdžěłany Swětlikowy ewangelistar. — Wóski praji w předslowje, zo je Khróscičansku narěč wužiwał. To pak woprawdže jenož rěka, zo je wón na město Kulowskich formow Swětlika formy Khróscičanskeje narěče stajał. Sčěhowace krótke přirunanje njeh to dopokaza:

Luk. XXI, 25—33.

Swětlikowy ewangelistar z lěta 1690.	Ewangelistar z lěta 1750.
<p>25. Wo jenom Lžahu Brabiu no Jezus swojim Gubjownikam: Woni budža Czěnczi bój na Swónczu ha na Wěšaczu ha na Wěždach ha na Zěmi jena Czizczencza téh Ludži pje Rozluwano toho Zěna toho Moła / ha téh Smohow /</p> <p>26. Hděz budža czi Ludze stnécz pje Wopscz ha Lžafano toho, ztož děrbi pžincz na tón wšchón = czěwe Swět. Pžetož te Wocze téh Něbes budža šo hibacz</p>	<p>25. Wo jenem Lžahu praji jo Jezus k swojim Gubjownikam: Wone budža Czěnczi na Swónczu ha na Wěšaczu ha na Wěždach; ha na Zěmi jena Stěšnoscz téh Ludži pžed wulkim Sčumenom toho Worja, ha téh Smohow.</p> <p>26. Ha czi Ludžo budža stnécz z Wopsczi ha Lžafanom Toho, ztož pžindz děrbi na tón czewo Swět. Pžetož te Wocze téh Něbes budža šo hibacz.</p>

¹⁰¹ Přirunaj: Serbske horne Łužicy abo statistiski Sapiš, str. 78. —

¹⁰² Přirunaj: Dučman, Pismowstwo katolskich Serbow, Č. M. S. 1867, II., str. 547.

Swětlikowy ewangelistar z lěta 1690.	Ewangelistar z lěta 1750.
27. ha tohdé budža woni widžecj toho Sěhna toho Čzwonyeta pžindžaczocho wo neny Mrótželi z neny wulkeju Zamožnosću ha Majestoscju.	27. Ha tedém budža widžecj toho Sěhna toho Čzwonyeta pžindž wo jonej Mrótželi z wulkeju Moczu ha Majestoscju.
28. Hděz pať šo tute Wěcze budža zpotžinacj stawacj / dha wobladuncjo šo / ha zbehancjo wasche Šwowé / dofelz šo pžibližno te wasche Bumožeňo.	28. Děž pať šo tu te Wěcze budža zpotžinacj stawacj, da wobladicje šo, ha zbehajicje wasche Wowó hore, dofelz wone šo te wasche Bumožeňo pžibližuje.
29. Ha wón rekné jim nene Pžirunaňo: Bohleńcjo na tu Fihowinu / ha na te wsche Dřewa /	29. Ha wón rekné jim jene Pžirunaňo: poladajicje na tu Fihowinu, ha na te wsche Žtomo,
30. hděz woni nuž nešu je šo tón Bwóđ předi, hda wo wělcjo / žo no bližko te Lěcjo.	30. děž hižom pácnu tón Bwóđ nečj: da wo wěscje, žo jo te Lěcjo bližko.
31. Tak tež wó / hděz widžecj budžecjo tuto šo stawacj, dha macjo wó wědžecj / žo no bližko te Králestwo Bože.	31. Tak tež wó, děž budžecje widžecj tuto šo stacj! da macje wědžecj, žo te Králestwo bližko je.
32. Zawěrnó praju ha wam / žo nebudjo tute Zplahwaňo zancj, hacj šo wschicajto stano.	32. Zawěrnó praju ja wam: žo tu to Zplahwaňo nebudje zancj, hacj šo šchicajto stane.
33. Něbo ha Žěma budžotey zancj: moňe Šwowa pať nebudža zancj.	33. Něbo ha Žemja budžotaj zandj, moňe Šwowa pať nebudža zandj. ¹⁰³

Tutón nowy ewangelistař z lěta 1750 wužiwaše so zjawnje hač do l. 1848. W samsnym lěće wuńdže cyle předžělany, přez někotre scěnja na swjate dny wobohačeny wudawk wot Michała Haški, kanonika w Budyšinje.¹⁰⁴ — Přez 150 lět su potajkim katolscy Serbja Bože słowo slyšeli w formje, kajkuž běše jemu Swětlik připrawil.

Z tutoho krótkeho džěla widžimy, kajke zaslůžby je sebi Swětlik hižo ze swojim přeložkom swjateho pisma za serbske pismowstwo dobył. Bohužel pak je jich mało, tež zdžělanych Serbow, kotřiž jeho mjeno znaja. Hdyž je so tež hižo lětsa 23. małego rózka 200 lět minyło, zo ćeło tutoho sławneho serbskeho wótčinea na Mikławsku pokhowachu, njech jeho móeny, zahorjeny duch sobu zbudža zdžěla hišće drěmacy serbski lud; njech je jeho njesprócniwa džělawosć mlodym mocam serbskeho naroda z přikladom!

¹⁰³ Tuto swj. scěnje bu po mišnjanskim misalu na třeće, po romskim na přenjeji njeđželi adventa čitane. — ¹⁰⁴ Pfir.: Dučman, Pismowstwo katolskich Serbow, Č. M. S. 1867, II, str. 547 a Č. M. S. 1855, II, str. 91.

Wujězdy do serbskeje narodneje pěsnje.

Spisał Bjarnat Krawc w Drježdźanach.

Nic z cuzby abo ze susodstwa smy narodny spěw dostali, ně, naš serbski narodny spěw, kiž je tak stary kaž narod sam, je so w serbskim narodže samym spěwany narodžil, a we nim spěwany je wón žiwy, rosće a so wuwija, jow so wón při swojich pućowanjach přez naše wšelake serbske krajiny spěwany přeměnja a swój prjedawši napohlad husćišo zhubi; za to wón dostawa wutworjeniše wobličo a wěsćišu powahu čerstwosće a sylnosće, wjeselosće a nabožnosće. Spěwany so zasydli do wutroby stareho a młodeho splaha, ale bjez spěwanja wón mrěje a wostawa morwy. Jenož spěwanje móže jón zaso k žiwjenju zbudzić!

Jenož rěčna pěseň je ničota, wona dyrbi spěwana być, dokelž słowo a hlós njerozdžělnnje hromadu słušatej, kaž čělo a duša při žiwym čłowjeku: słowa su čělo, spěw abo hlós je duša, kiž hakle morwemu čělu žiwjenje dawa.

Sam wot so narodny spěw njeje nastał. Štó dha je jón tworil a wutworil? — To bě jednotliwy, wobdarjeny narodowc. Wón měješe dar pěsnjerja a spěwarja nadobo. Snano je sej serbska džowka (t. m. kantorka) spěwčk wumysliła a při pjerjedrěnju abo na přazy spěwała, traš tež kruwarčka na pastwje při swojim stadle jenu zanjesła. Móžno tež, zo bě pastyrjej při jeho wowcach so spěwčk radžil, abo zo serbski braška k wjeselosći kwasarjow něšto zestaja, móžno tež, zo husleř a dudak na rejwanišću něšto spěsni a zhudži, abo zo rólnik při swojim wosamocěnym džełe dušu přez spěw wuswobodži. Předspěwany spěw, kiž so připoslušarjam lubješe, bu potom bórzy dale spěwany a rozšěrjeny po cyłej krajinje. Mjeno spěwarja a pěsnjerja bu zwjetša zabyte.

Naš narodny spěw pak tež tohodla narodny rěka, dokelž so we nim wšo pokazuje, štož wutrobu naroda pohibuje při wšěch čłowškich skladnosćach: lubosć a džěćatstwo, žiwjenje a smjerć, wjesele a zrudoba, stwórba a domizna, nabožnosć a zbóžnosć.

Serbske narodne spěwy su so po zastarsku ertnje dale hajili přez lětstotki. Hačrunjež z prastarych časow žanych narodnych pěsnjow nimamy, móžemy tola z wěstosću prajić, zo naši wótecojo njeběchu němi, ale jara spěwawí. Hdyž ma tak mały ludžik, kaž naš serbski je,

nětk hišće tak wjele rjanych spěwow, njeje wón najskerje w starych časach swobody hišće krasniše bohatstwa wobsedzał? Naš luby a sławny wótčinc J. E. Smolef je sam 531 narodnych pěsnjow z ludoweho erta napisał a wudał (1841—43) a w tych wšelakich pozdžišich zběrkach Adolfa Černeho, Ludwika Kuby, Pětra Jordana a w zapiskach Markusowych a Mukowych mamy runje tak bohatu ličbu, tak zo drje mamy hromadže přez 1000 rjanych narodnych pěsnjow čišćanych, skoro wšě ze zajimawymi, raznymi hłosami. Wšelake z nich su jeno- a wjacyhłósne wozjewjene w „Towařšnym spěwniku“ K. A. Fiedlerja, w „Spěwnej radosći“, we „Khwatajće ale spěwajće“ a „Zerja“ (měšane khóry), wudatej w zběrcy wot Bjarnata Krawca. Dalše zběrki za lud we přichodže wuńdu.

Najstarša čišćana pěseň je spěw Limborskich Serbow* wo ptačim kwasu z lěta 1711. Wona ma so takle:

1. Štó ma njewjesta być? Sowa ma njewjesta być!
Sowa praji nawopak k nimaj ke dvěmaj:
„Ja sym jara hrozna žona, njem'žu, njem'žu njewjesta być, ja njem'žu njewjesta być!“
2. Štó ma nawožen być? Čížik ma nawožen być!
Čížik praji . . . :
„Ja sym jara małki pjerach, njem'žu nawožen być!“
3. Štó ma družba być? Hawron ma družba być!
Hawron praji . . . :
„Ja sym jara čorny pachol, ja njem'žu družba być!“
4. Štó ma kuchař być? Wjelk ma kuchař być!
Wjelk, tón praji . . . :
„Ja sym jara hlupy pachol, njem'žu kuchař być!“
5. Štó ma tóčka być? Zajac ma tóčka być!
Zajac, tón praji . . . :
„Ja sym jara spěšny pachol, njem'žu tóčka być!“
6. Štó ma husleř być? Baćon ma husleř być!
Baćon praji . . . :
„Ja mam jara dołhu šiju, njem'žu husleř być!“
7. Štó ma blidko być? Liška ma blidko być!
Liška praji . . . :
„Rozbiće mi wopuš moju, ta b'dže, ta b'dže waše blidko!“

Tutón spěwk spěwachu znajmjeńša tři wosoby — ze wšelakimi napřečiwnymi hłosami: Prašenje we 1. rjadcy: Štó ma njewjesta być? spěwaše přenja wosoba, traš jedyn

* hłós hl „Khwatajće, ale — str. 45, přir. Goethe, spěwohra: „Die Fischerin“.

muž. Wotmołwu na 2. rjadku: Sowa ma njewjesta być! spěwaše žónska, 3. rjadku spěwachu wšě 3 wosoby hromadže (tež khór přítomnych), a 4. rjadku zaso jena třeća wosoba spěwaše. Na kóncu poslednjeje štučki wšitecy spěwajo na blido bubnowachu a pjerjechu do njeho.

Tež wjacore nowiše spěwy wo ptačim kwasu mamy my Łužičenjo. Jedyn* jara směšnje wopisuje dobre a zle kajkosće wšelakich ptačkow-kwasarjow, ropot a rozkoru mjez nimi, haj biće, hač skónčnje syłobik ze swojim krasnym spěwom kwasnu jednotu zaso njepostaji.

Družinow našich narodnych spěwow je jara wjele. Přede wšěm chcemy spominać na nabožny, duchowny spěw, kiž je pak cyrkwińskeho pak njecyrkwińskeho razu. Jedyn z najrjeńšich cyrkwińskich po hlósu je slědowacy Marianski**:

„Z cyłej nutrnosću ja će witać cheu,
slyš mje z lubosću, o Marija.

Ty najkrasniša čista knježna!

Ty ta knjeni sy, kotrejž wšitecy my
so dowěrjamy. O Marija,

zjew so mi twoja pomoc móčna:

Zo ja z nětka tu z cyłej wutrobu

tebi poslužu, kaž to je twoja hódnosć zbóžna.“

Krasny njecyrkwiński spěw je hodowna kolebawka***:

„Spěwajće džens wjesela, k Bohu swój hlós pozběhńće!

křesćijenjo wěrnj, Jezusa je porodźila

knježna Marija w Bethlehemje,

kaž to je připowjedzil jandžel Gabriel.“

Tuón hlós ma tak rjany kolebacy postup, zo je kóždy spěwar do situacije postajeny, a w duchu hnydom pomha, Jězus-džěćatko sobu kolebać.

Delnołužiski jutrowny spěw a pasionski kěrluš: „O ty lubosć pře wšu měru“ drje je po słowach němskeho pokhoda,† ale hlós je serbskeho razu a cyle textej přiměrjeny we swojej milej měrnosći; rjany je melodiski wječh w srjedza před wospjetowanjom hłowneje hudźbeneje mysle.

W mojich młodych lětach (1870) slyšach w Stróži husto rjany jutrowny spěw: „Mój Jezus žiwy z rowa stanyl“, kotrehož hlós je — škoda! — mi spadnyl, a tež

* hl. „Khwatajće ale“ — č. 68 a „Zerja“ č. 25.

** hlós hl. Časopis M. S. 1889.

*** hl. „Khwatajće“ č. 48 a „Zerja“ č. 25. † „Khwatajće“ č. 47.

njejsym dale wjacj nadešoł. Swjatkowny wosebity kërluš mi znaty njeje.

Ze swětnych narodnych pësnjow su najprjódcy džěćace hrónčka wažne, kiž su najnižši skhodžeńk ludoweje poezije a překhad k prawemu narodnemu spěwu. Jich hłosy drje njejsu jara wšelake a maju mały wobsah a małe tonowe stupjeńki, kaž wšak małe džěći jenož małe stupki činja — ale jich słowa su čím rjeńše a lubozniše. Tule njech jedyn rjany spěw stoji, kiž wosebje hłuboku lubosć k zwěrjatkam wobswědča:

Myška cheyla so ženić, nó, mój luby, no, no, no!

Njeměješe kožuška, nó mój luby, no!

Běžala je k susodcy: „Susodka, luba susodka, požd mi twojoh' kožuška, budu jutře njewjesta!“

„Hdže b'dže twoje bydleńko?“ — „W lěce pod konjowym bobłyškom,

w zymje w bróžni a komorje!“ Nó, mój luby, no!

• Tež slědowaca wjesoła bajka je nam luba:

Jutře budže sobota, khudoh' muža robota: zarěza sej kokota, powjesny joh' na wrota.

Přilećała dźiwja husa, wutorhny sej lěpšoh' kusa,

lećeše z nim do lěsa, wurěza sej koleša,

jědžeše z nim na wiki, kupi sebi naliki.

Naliki jej wuskhnychu, kupi sebi motyku;

motyka bě tupa, stara baba hłuha (hłupa).

Sekefka bě wótra, młoda holca kmótra.

Ludowe swětno pësnje dale su jara wšelakeho wopřijeća. Najstarše su legendy, to su powjedańčka wo swjatych — a stawizniske spěwy. Jich hłosy su cyle hinajše hač smy je nětko w našim času zwučerj; wone klinča nam jako reje, spodziwne ale jara jimace; to čini zo tute spěwy w starych, nic wjacj w modernym swětnym spěwje trjebanych toninach stója. Wšelake maju tak mjenowany doriski raz, kotrehož skhodžik tonow so wupřescera wot *d* hač *ḍ* z kharakteristiskim znamjenjom wulkeje sexty *d-h*, město toho zo ma *d-moll* mału sextu *d-b*; abo moliski wot *a* hač do *a*, to je ton *a moll* bjez *gis*.

Jena tajka legenda je na př. ta wo Swjatym Jurju, kiž hroznej paliwacy w serbskej holi hrožacej z pasom kěžoroweje džowki šiju zadžerny; tale džowka dyrbješe mjenujcy zmiej přenja woprowana być. Wočišćana z notami dwojohłósnje je tale a legendze wo wutupjenym měsće a wo rejli „Swjateje Marije“ we „Khwatajće“ — čo. 53—55.

Ze serbskich stawiznow nam powjedaju wšelake starše spěwy, kiž su po mojim zdaću do 15., haj 14. lětstotka nastale. Sěchowacy bóle njeznaty zdžěli nam Smoleř takle:

„Serbja so do Němcow hotowachu, słowěka pak něm-
ski njemóžachu,
swoje sej koniki sedłowachu, swoje sej wotrohi připinachu.
Swoje sej mječiki připasachu, do kruch pola won zjěz-
džowachu.

Prěni króć na wójnu čehnjechu, wulke tam dobyće sčinihu.
Hdyž bě to zhonił jich wójwod a kral, dał je jich wšitkich
won před sebje přińć,
dał je jim wšitkim nowu drastu, dał je jich wšitkich wón
do wojakow,
dał je wón kóždemu ryzy konja, hišće tón swětly mječ
k zejhrwanju.“

W druhim spěwje so nam powjeda, kak młody knjez z Mišna z Pólskim kralom kóstkú hraje, hač bě při tym přehrał kublo a pjenjezy, 30 wozow wojeřskich a 40 konjow jěchařskich, na kóždym konju pacholo, ze swětlym mječom zejhrwace. Zajimawa melodija z textom stoji we zběrce „Spěwna radosć“ č. 149. Krasny spěw je tež Domojwrót z wójny, kiž so takle započina:

„Naši hólcy z wójny jědu, hija, naši hólcy!
našoh' wjeřcha (pana) konja wjedu, hija, konja wjedu!
Hladaj, kak tón ryceř sedži,
kak so jeho wóčko swěći!

Witaj pan, witaj, witaj k nam!“

Prir. „Khwatajće“ č. 52. Kak wulkotnje tutón hlós na kóncu k wyskanju so pozběhuje a we žiwym melodiskim pohibanju skutkuje! Njeslyšiš při spěwanju rjekow mócnje stupać a juskać!?

Najrjeńše wšěch serbskich narodnych spěwow wšak su narodne balady; to su spěwy, kiž z dramatiskej žiwosću rěča wo młodej lubosći a wojowanju z napřećiw-
nosćemi, při čimž wěc zwjetša k zrudnemu kóncej dóńdže. Po słowach a po hudźbje krasna je daloko rozšěrjena delnjołužiska balada wo „Wbohim pluwarju“*, kiž so pola Kamjenca podawa.

Za Kamjencom za horami tam tak wulke sněhi su.
Slóncó na nje njepřińdže, měsačk jim tež nješkodži.
Hdy by přišoł čoply wětrik, by nam roztajał te sněhi!
Sněhi su wšě wottałe a nětk wulke wody su.

* „Khwatajće“ č. 57 2hlósnyje. „Zerja“ č. 14 5hlósnyje.

Štóż ma lubku za wodu, njemóže k njej přez wodu.
 Hólc přez wodu plůwaše, holčo jemu swěčeše:
 Swěčka poča hašować, hólc so poča zaliwać.

Přirunaj z njej „strašna wuzdžička“:

„Ja mam lubku za wodu, njemóžu k njej přez wodu.
 Hdy bych tajkoh' konika měl, kiž by morjo mi pře-
 plůwać mohł! [nimam.
 Tajkoh' konika derje drje mam, žaneje wuzdžički k njemu

Hdy by to wědzala holička, moja mi lubčička najlubša,
 Ta by mi wuzdžičku kupiła, po póstach Drježdžanskich
 póstala! —

Kupiła holička wuzdžičku, póstala po póstach Drjež-
 džanskich;
 dała je přez morjo ławki klasć, wot spódka murjo-
 wane, wot wječha molowane.

Hólčik, tón přez morjo plůwaše, holčo jom' napřečo běžeše.
 Zwotkal je wzała so stara baba, tole mi žadławě šerjenje! ?
 Wšitke te ławki je spowalała, lubeho we morju zatepiła.“

Daše zajimawe balady su na př. „Sydało holčo pod
 dubom“, * „Dobry wječor, maćerka“. „Hólcy so na kwas
 hotowachu“ a „Štó tu khodži po mojim rowje?“** a wjele
 druhich.

Prawa a wěrna lubosć, kajkaž so w našej narodnej
 pěsni jewi, je tajna a stajna, něžna ale tež sylna móc,
 kiž wšě zadžewki dobyćeřsey přewinje, kiž so zjednoćenju
 lubeju napřečiwjeja. Dokelž tale lubosć njespočiwa na z won-
 kownosćach („wón njebě rjany mjez woći, ale měješe
 rjane wašnje“), ale na jasnje spóznatych znutřkownych
 hódnosćach, dha tež je wona trajaca a njeměnitna
 („ta wutroba njej' ženje lubowała, kiž njelubuje za wšón
 čas“), kaž maćerka lubosć k džěsću, a tohodla tež nje-
 sebična, njesprócníwa a woporniwa, haj swjata!
 Dobře holičo dla zhubjeneho lubeho z bolosću a horjom
 blědnje a mrěje a dobry młodženc wuzwoleneje dla same
 žiwjenje přisadzi.

Wo wobstajnosći lubosće swědča slědowace slubjenja:

„Worcel a železo twjerda wěc je,
 Naju te lubosća wjele twjerdše!
 Worcel a železo kowať džěła,
 naju te lubosća pak čłowjek žadyn!
 Worcel a železo różno tež dže,
 naju te lubosća pak nihdy wjač!“

* Khwatajće č. 58. ** tam č. 56.

Tajku njekhabłacu lubosć slubjeneju widźimy tež w pěśni „Domojwrót“:

„Tam we tym dole hłubokim steji lipa rjana zelena.
Sydataj tam dwaj nadobnaj, taj staj sej slubiłoj swojej być,
swojej sej lubej mandźelskaj.“

Ale młodźene dyrbi sydom lět do cuzby. Hižo su
4 njedźele přez čas so minyle, dha

„Šła holička do zahrodki, so sydnyła pod růzowy keřk;
tam wona sedžo plakaše, na swojoh' luboh' čakaše.“

Nadobo na konju cuzy knjez nimo jěchajo ju wohlada
a so do rěče z njej da:

„Přečo ty plačeš, holičo? Je tebi wumrjel nan abo mać?
Abo maš muža lózeho?“

Wona wotmołwi:

„Mi je mój luby zwotpućował a je mi slubił zaso přińć!“

Cuzbnik jeje zmyslenje, powahu pruhajo rjekny:

„Ja sym joh' wčera nadešoł, hdžež z druhej wón kwas
tam měješe!

Chceš-li jom' něšto prajić dać, to chcu jom' swěru sobu
wzać!“

Nětko so pokazuje prawa nadobnosć krasneho holiča,
kiž nježałosći ani njeswari, ale měrnje praji:

„Ja wjele zboža přeju jom' a wšitko dobre popřeju
a hišće rjanu dobru nóc, zo na mnje wón je za-
być moh!“

Tajka njesebična zmyslenosć dyrbi myta měć. To sej
wosud žada. Tuž słyšimy dale:

„Sčahnył je jěchař pjeršćenik, čisnył jón holěcy do klina!
Holčo tak jara plakaše, hač pjeršćen w sylzach pluwaše.
Wučahnył rubiško židžane, čisnył je holičcy do klina:

„Tu maš, moja holčka, rubiško, trěj swoje sylzy, khroble
znjesu,

a njeplakaj tak jara wjac’!

Z tym sym će takle spytował, hač sy mi swěrna wostała.
Nětk dyrbiš pak tež moja być, mi moja luba mandźelska!“

Podobnu wěc nazhonjamy w druhej pěśni „Zetkanje“
nadpisanej. Njemohła holčka k lubemu přińć, hačrunjež
je wšě hórki a dołki žno přeběhała. Nětko kroči žedźiwje
na šerokej drózy, samotna přez wulku holu, pytajo swojoh'
lubeho. Tuž ju zetka na swojim ryzy konju zemjansey
zdrasćeny jěchař, kiž bórzy wot njeje zhoni, zo wona
khodži a khodži, zo by swojeho lubeho namakała. Jěchař
lestnje praji, ju spytajey:

„Twojoh' lubeho derje znaju, twój džě je luby tam
w Drježdžanach: [zerzawił,
hłojčka je jemu wošěriła, swětły mječ je jom' wo-
wšitka je drasćička wobodrjena, wšitke je ličko jom'
zblědnjene!“

Wón chce swěru jemu wot holčki podaty nadawk
wuwjesć. Ta lubemu da prajić:

„Tak wjele hač třepjelčkow do Drježdžan je,
na kóždej třepjelcy łopješko kće,
na kóždym łopješku krjepjelčka tće,
tak wjele jom' dobreho wote mnje je!
Njeh jemu hłowička wošěriła,
njeh jemu swětły mječ wozerzawił,
njeh jemu je drasćička wobodrjena,
njeh je wšo ličko jom' zblědnjene:

Ja chcu jom' być tak stajnje swěrna, jako ta lilija we
wodže běła je,
jako tón pěsačk mi we tym morju, jako to łopješko na
dubiku!“

Tuta hłuboka, nutrna lubosć cuzbnika hnuje a wón
so da spóznać:

„Njeznaješ, holičo, ryzy konja?
Njeznaješ, holičo, swětłoh' mječa?
Njeznaješ, holičo, lubca swojoh'?“

Wona wotmolwi:

„Hejzo sym konika woteznała,
Šwěcator' mječika njepóznała,
lubeho swojoh' wjac' njeznaju,
wšak je wšón hinajši zwoblekany:

Do samoh' čerwjehoh' čorlacha, do samoh' zelenoh'
brabanta spodobnje cyle na zemjanka!“

Swěra dostawa myta a zrudoba holčcyna so přeměnja
do jasneje wjeselosće, hdyž nětko jeje luby ju wabi:

„Stuř ke mni, moje holičo, na mój mječ,
z mojeho mječa mi na konja, na wěcnje nětk moja ty
najlubša!“

Podobnje njespóznaty, ale jako khudy prošeř wróci
so luby po sydmlětněj wotsalnosći do noweho dwora
swojeje zrudneje njewjesty a zastupiwši do jstwički poča
wón spěwać; z tym spózna holičo z radosću, zo tón
spěwar wšak njeje prošerjatk, ale jeje wuzwolony: Rjanosć
w tutej pěśni kaž tež w spomnjenej „Za Kamjencom“
je krótkosć a jadrnosć; njetrjebawše wěcy so njepowjedaju,
wšelake je čěmne, a fantazija posłucharja móže sej hrajkac

po spodobanju. Wěsta skuposć ze słowami je z cyła we wšelakich narodnych pěsnjach dramatiskeho razu, jara nadpadaća a razna, a woznamjenja wosebitu basnjeŕsku móć.

Hluboko lnujaca je dlěžša pěseń, kiž so po cylych Serbach we wšelakich zestajenjach namaka, to je „Smjer é we lubosći“ —. Mamy jich 5 sej jara podobnych. Jena započina so: „Ja stejach horkach na horje“ — druha: „Ja pak tam khodzach na horach“ — třeća z Delnjeje Łužicy: „Och, žowčo běle cerwjene!“ Kóžda z tych pěsnjow ma wosebity hlós, dopokazmo to bohateho stworičelskeho ducha našeho luda. Jimacy podawk pak so nam hakle cyle zjewja, hdyž wšě pěsnje znajemy a ze sobu přirunamy. We přenjeji jědža tři młodźencejo we lódzi po rěcy; najmlódsi bě najrjeńši, tón so holičcy zalubi a jej swój pjeršćeń slěborny z ruki zawda. Maćeřcy ma holčo prajić, zo je jón namakała, štož wona, dokelž lžeć nočce, wotpokaza ze słowami: „Wjele radšo chcu ja prajići, tón młodźenc chce mje měć!“ W druhej pěśni so tón srědni mjez tymi 3 młodźencami holču najlěpje lubi; jako chce tutón jej pjeršćeń darić, wona praji:

„Twój pjeršćeń, tón ja njesměm brać, moja mać mi wobara!“ a lhać wona nočce. We delnołužiskej pěśni drje młodźenc holčo lubuje a by sej ju tež za žonu wzał — „gaby była bogata“. Z teje přičiny chce zrudžene holičo, kotremuž cyły swět ničo wjac njeplaći, jako bóžska knježna do klóštra hić. Młodźenc tutym słowam prawje njewěrjo, rjekny:

„Chcož ty se do klóštarja daš, chcu ja jěs na wojnu!“

We 4. a najrjeńšej a najwobšěrnišej pěśni je wuzwolena rjana, běła, čerwjena a runa so lubemu po rjanosći a młodosći ale

„hdy by wona była domjaca, dyrbjala zawěsće moja być; hdyž pak je khuda služowna, njeda mi mać z njej do dwora nutř!“

Holčo sebiwědomje wotmołwi:

„Njeh sym tež khuda, kaž mój bóh sam chce, kóždeho ja šće sej njewozmu, wo kóždoh' njerodžu!“

Njelubje wón holičku nětko rani, z kotrejž je hižom 7 lět khodzil:

„Bjeř sej ty, holička, kajkehož chceš, krala ty, kěžora njedostanješ!“

Ale ta z prawej hordosću a krutosću jemu prawu wotmołwu da:

„Krala ja, kěžora njerodžu, lubeho mojeho chcu ja měć! Ja chcu so swětneho wostajić a chcu so daći do klóštra,

prěnje te lětko być bože džěčo, druge te lětko być pobožna knježna;
z božim tym džěsćom chcu khodźići, za knjezniskim bli-
dom chcu sydaći!“

Z tym bě wón holičku za wšón přichod zhubił. Njebě so štyri njedželi minyło, struchła mysl jeho nadpadže. A nětk hakle bu jemu jasne, kak njemóže bjez njeje žiwy być — ale přepozdže! Wšě srědky nałožuje, zo by ju zaso dostać mohł. Na konju leći raz kaž wětrik ke kowarjej:
„Kowarjo, kowaj mi konika! Njekowaj ze železom, z worcelom!

Na přědku kowaj ze slěborom, na poslednym kowaj pak ze zlotom!“

Złote a slěborne pódkowy lěpje dđerža a konik jeho tam ćim wěsćišo k jeho najlubšej donjese. Bohaty młodženc kowarjej za zhotowjenje „pjenjes telko sadžeše, zo so blido tak zhibowaše“, potom wón z dwora won ćěrješe. Kowar za nim hladajo wšo zbožo jom' přeješe:

Tři króć młodženc klóštr wobjěcha; tón bě so před nim zamknył. Potom wón „wo durje“ zakłapa ze swojim małym porsćikom, ze swojim slěbornym pjeršćenjom:

„Hola, ho! hola, zamkařka, nej' tudy moja lubčička?
Je-li tu moja lubčička, njech wuńdže ke mni won!“

Ta na to jako „knježna w bělej židže“ hač do zemje a z rozćesanyimi włosami z klóštrskich murjow wuńdže a młodženca z prawej ruku witajo něžnje rjekny:

„Witaj wšak, witaj ty luby mój,

Witaj ty luby mój najlubši!

Hladaj wšak, hladaj ty luby mój na moje włoski nažoltne!
Kaž su te włoski mi rozhladžene, tak su naju lubosća rozdžělene!

Tak su naju lubosća rozdžělene, po wšitkim swěće roz-
pjeršene,

Z wětrikom su wone rozdunjene, z wodžičku su wone
rozplawjene:

Ja sym so swětneho wostajila, sym so pod njebieske
postajila!“

Plačo hólčik zawróći konika a k maćeri dom ćěrjo tej swoju nuzu skoržeše. Ta jeho z tym troštować spytuje, zo je wšak na swěće rjanych holcow dosć, wjele šće rjeńšich a bohatsich. Na jeje radu wón ćehnje do cuzby přez Budyšinski a Čěski kraj, ale wšo přejěchawši wón žanu za swoju wutrobu njewidži, kiž by so runala jeho lubej za murjemi klóštra. Zaso k maćeri přińdže wón dom:

„Žaneje rjeńšeje njenamakam, žaneje druheje měč njecham!
Pjenjezow, pjenjezow mam sam ja dosć, dosć mam ja
zlota, slěbora. [lisćičkow!

Čerwjonych złotych mam wjele wjac', dyžli lipka ma
Te chcu ja wšitke nětk rozmjetać po tych mi pućikach,
šćežičkach,
zo b'dža je khudži sej zezběrać a z lubosću na mnje
spominać!“

Njebě so minyło wo poł dnja, a młodźenc skhori a
wotemrě. Zwony tak rjenje tam zazwonichu, zo wšitey
so ludžo prašachu: „Štó dha je tola tajki wumrjeł, zo jom'
te zwony tak rjenje zwonja?“ — Zhoniła bě to tež knjež-
nička, zo bě so młodźencej jeje dla wutroba puknyła. Nětk
wona dže z hrodu dele „w čornej židže hač do zemje“:

„Hdyž mje mój luby tak lubo je měl, zo wón je wu-
mrjeł mojedla,
dha ja tež luboh' tak lubo mam, zo chcu ja wumrjeć
jeho dla!

Přirunać dyrbymy z tymile 4 pėsnyjemi hišće jenu 5.,
kiž ma napismo „Knjez a holička“ a započina so: „Hrał
je tón knjez z tej holičku hač do swětłego ranja.“
Při rańšin, switanju pak holčo poča płakać a rucy łamać,
dokelž chce knjez jej zhubjeny wěněk zapłaćić z tři sta
tolerjemi a k mužej jej dać swojeho „rajtnika“ (služobnika).
Wona pak chce jenož jeho, dže domoj k maćeri, do ómoweje
komorki, hdžež płáče wodnjo a w nocy, zo było z njej
skerje kónc. Tež w tutej pėsni knjezej počina w nocy
styskno być; wón woła pohonča, zo by konjej sedłował a
z nim do Wunspórka jěchał: „Mój chcemoj jěchać džeń a
nóc, zo mój tam skeršo přindžemoj!“ Bliže tam přišedši
zaslyšeštaj zwony zwonić a knjez sonjo wuwoła stysknje:
„Ach Božo, luby božo mój, štó je tam tola wumrjeł?“
Do městačka přišedši zetkaštaj přewodźerjow z ćělom.
„Ach stejće wšak a čakajće, wy lubi nošerjo, stajće to ćělo
dele! Ja 'šće chcu na nju pohladać, na swoju lubku naj-
lubšu, na jeje wóčy nabrunej, na jeje włóski nažolte!“
Hdyž bě sej lubowanu 'šće prawje wobhladał, wučahny
z nóżnjow mječ a kló jón sebi k wutrobje prajicy:

„Sy-li wumrjeła mojedla, dha chcu so zaklěć twojedla.
Pohrjebajće mje z njej hromadže na te mi puće rozpuće!
Na mnje tam stajće swětly mječ, na nju pak sadźće
ručany pjeńk!“

W smjerći staj wobaj nětko zjednoćenaj. Pěseń to we
swojim zakončenju rjenje zapisuje:

„Bóle to slónčko swěćeše, bóle tón mječ so blyšćeše.
Bóle tón deščík kapaše, bóle ta ruta rosćeše.

Wurostla na njej šmutlička, na šmutličcy pak lisíčko,
na lisíčku to pismičko: zo wobaj w Božim raju staj!“

Spodźiwny je w tutom spěwje mylicy stajny refrain:
„fideralala, fiderasasa!“ Snano je hlós, kiž so mi zda
němskeho pokhoda być, nućil; na kóždy pad pak je tutón
přidawk jara cuzy žiwjel w cyłku a dyrbjal so wotstronić.

Tu widźimy njekhablacu lubosé hač do smjerće, žane
wulke słowa, žane žalosćenje a skiwjenje — ale z wobeju
stronow same skutki. Naša pěseň zakruća z rozmyslenjom
a rozważenjom, kak rjana a zbožowna swěrna lubosé je,
hdyž so lubaj zjednočištaj, kak zrudnje pak je, hdyž swojej
być njemóžetaj. Lóžše je wumrjeće, hač rozeńdženje
mjez dwěmaj młodymaj, kiž so sprawnje a wěrnje
lubujetaj.

Naš narodny spěw pak ma tež jara wjele wjesolych
hrónčkow, rejow, krasnych spěwow, stonanjow a kołospěwow.
Tajke hrónčko na př. je slědowace lubozne přirunanje:

„Praj wšak, kak tebi tehdom bě,
hdyž ty mje wohlada? —

Haj, mi bě tehdom runje tak,
kaž róže w lécu ktu!“

t. r. kaž w krasnym róžowniku, najlěpšim času młodeje
lubosće. Abo tale:

„Měl je tón hólčik tak wjele zboža:

Hdyž je wón ranko na rolu jěl, před njom so wjerćeše
lubka jeho, [wěńčk;

włóski te měješe ze židu wite a na hłowje měješe wonjatý
w tym wěńčku plećenjow tři:

Prěnja ta pletwa wot sameje ruty,

druha tá pletwa wot rozmarije,

třeća ta pletwa wot nalikow.

„Holčo, te pletwy su po mojej mysli!“ —

„Su-li te pletwy po twojej mysli, dha su tež wšitke po
mojej mysli,

Ty pak sy, luby, wšón po mojej mysli!“ —

Ze syły serbskich rejow jenož někotre krótke a
směšne zdžělu:

„Naši su z wozyčkom po pjenjez jěli,
na hórku přišli, do dołka zwróćili,
wozyčk sej zlamali, pjenježki rozsypali:
Hdy by je zběrali, dha by je měli!“

a druhu „dobry wotběrk“ pomjenowana:

„Naš nan, tón ma rjane huste slowki,
 naša mać ma rjane mlóde džowki.
 Přišli hólcy, zjědli nanej slowki,
 wzali starej maćeri wšě džowki!“

a što měniće k telej?

„Naša Hanka, kaž ta klanka synyła so na boranka,
 tykla nóžki jom' mjez róžki, jěchała sej po twarožki!“

Při wjesolej zabawje zanošuje zanošer husto slědowacy žort, a mlódzi a stari spěwaju wróćaty nazynk (Kehrrvers-Refrain) sobu.

Na runem polku.

Khór: „Na runem polku jena wulka gora!
 Što dha na tem polku?“

Zanošer: Jara wulka gora! Gora na polku, na runem polku!

Khór: Što dha na tej gorje?

Zanošer: Jena wulka boma (štom)! Boma na gorje, gora
 na polku, na runem polku!

Što dha na tej bomje? Jena wulka gałza (hałuz)!
 Što dha na tej gałzy? Jene wulke gńazdo (hnězdo)!

Što dha we tom gńazdze? Jene wulke jajo (jejko)!

Što dha we tom jaju? Jedyn wulki baćon!

Što dha we tom baćonu! Jene wulke pjarjo (pjerjo)!

Što dha we tom pjarju? Jene wulke posło (poslešćo)!

Što dha we tom posłu? Jena wulka tkha!

Što dha we tej tkhi? Jena wulka koža!

Što dha we tej koži? Jedyn wulki bubon!

Što dha we tom bubonje? Jedyn wulki praskot!“

Zanošer na kóncu wšě naličene wěcy wospjetuju spěwa:

„Praskot we bubonje, bubon w koži, koža we tkhi, tkha
 we posłu, posło w pjarju, pjarjo w baćonu, baćon w jaju,
 jajo w gńazdze, gńazdo na gałzy, gałza na bomje, boma
 na gorje, gora na polku, na runem polku!“

Cyła žortniwa pěśnička so jara spěšnje spěwa a po
 kóždej rjadcy wšě prjedawše rjadki wróćoducey so wo-
 spjetuja.

Wužohnowanje njewjesćine njech je pokazka
 kwasnych spěwow, kiž z wjetša njejsu tak wjesole, kaž
 by sej štó myslil. Swjatočnje so mlódej mandželskej wot pře-
 ćelnicow, kwasarjow a wjesnjanow božemje spěwa:

„Rjeńše ty hołčo, hotuj so přeč, nětcole dyrbiš z nami
 so zeńć!

Štyri su koniki zapřehnjene, wšitke su z dwora won
 zawróćene.

Z tymi so hołčka dyrbiš přeč wjesć do domu druheho
 krasnišeho.

Wobjimaj nana a ručku jom' daj, maćeri dobru tu
nócku praj! —

„Dobra nóć, horcy džak, stary mój nan, za čichi kwas
Wam z wječora dam.

Dobra nóć, dobra nóć Wam, stara mać, njejsym Wam
džowka n njebudu wjac'!

Dobra nóć, sotřičcy, bratřikaj Wam! Mějće so lubo,
kaž lubowach Was!

Dobra nóć, dobra nóć, towařski wšě, kiž khodžachmy na
přazu, na reje my!

Nětk zhromadžće wšě moje wěcy mi, zo budže šik dać,
hdžež budžemy stać.

Hlejće, ja widžu 'žno nowy dwór! Wjesła a zrudna tam
do njeho du.

Před nowym dworom ju wita přichodna mać:

„Witaj k nam, witaj k nam, rjana Hanka! Hdžeha
maš twojeho stareho nana?“

„Za mnu wón jědže a skoro tu je, wón wjeze mi wšo,
mam wjesele!“ —

(skrótčena)

Bjesadnych wjesolych spěwow ma naš lud nadosć.
Při wšelakich domjacych a swjedžeńskich składosćach
kaž při swinjerězanju, na kermušku, domkhowanku, na
zeleny štwórtk, dohodowny čas khodžachu přaza, čeledź
a wosebje khudźi a tež džěči w prjedawšich časach na
wječor w émičcy wot domu do domu, husto wšelako zba-
bjeni (přestrojeni) a stonachu tam wo dary. Při tom
spěwachu wšelake stonančka, na př. slědownacu:

„My smy nětk přišli tudy k wam, maće-li žanu lubosć k nam:
Dajće nam, dajće, hejzo-li chceće dać,

njedajće nam tu dołho stać,

waše wam blóto teptaći, naše sej črije torhaći!

Hdy by hospozka tak dobra była, přeco nam koľbasu
cyľu dała;

přeco tón nožik sej rozlamala, přeco tu pokrotku cyľu dała;

Hospodarja chcemy sadzić za blidko, karan jom' piwa,
škleńcu jom' wina,

kadźku jom' pjenjez do rukow dać!

Hospozku chcemy k njom' přisadzić, čěńku jej kudželku,
mjehku jej caľičku, smjetank jej butry do rukow dać.

Janka pak chcemy won woženić, rjanu jom' Nowakec
Hańžku dać.

Hanku pak chcemy won wudaći, rjanoh' jej Kubašec
Handrija dać.“

To dyrbi so wo našich pěsnjach rjec, zo su skoro wšě
poetiske; nješwarne štučki lud njelubuje a hdy by so

traš něšto rjeknyło, štož so njezda być přistojne, dha je to z nuznotu tak wuběhnyło z wažnosće wěcy a z poetiskeho ducha.

Po tutech přikladach, kiž wo znutřkownej hódnošći našeje narodneje pěsnje swědča, hišće z krótka něšto wo jeje zwonkownej rjanosći. Nazynki (ně. Reime) njejsu drje stajnje dobre a čiste, ale čím husćišo zwjeseli rjanosć samozynkow, ze sobu sej hrajkacych, hdyž na př. rěka: „Naša stara Madlena naplaca sej twaroha“ — abo „Hriby hrabać, morchej škrabać“ — „Stara ranca wšitko spanca!“ Kaž tule zynk a knježi, tak w druhich zaso o, štož wi-džimy we słowach: „Što je holčo po piwo, po piwo, haj po to romske wino“ abo: „Štó tu khodži po mojim rowje?“ Wšudžom ma přez to rjadk wěsteje barbitosće.

Kak rjenje klinči dale zynk i we spěwje: „Wječor je blisko, slóněko je nízko“. Tež wšelake sobuzynki su pycha pěsnje. Mały krasny spěwěk rěka: „Wjedžemy ju, wjedžemy, mamy ju, haj mamy ju, nikomu ju njedamy!“ A druhdže „wita mēsačk hwězdzički, wěje wětřik a wuje wichor“, a „Kowař tón konika kowaše“. W přisłowje so hrozy: Pacholo, powjedaj prawdu, pak padaju puki! Tute maličkosće po zdaću su woprawdžite wulkosće, wone dawaju prawu barbu, pak jasnu abo čěmnu, pak zwoni z njeje mile abo wótrje!

Jara rjane su w ludowej rěči nałożene barbjace přidawniki. To widžimy w pěśni, w kotrejž so praji: Wulke wody, stara maći, holčo rjane, běle, čerwjene, z móličkim palčikom, ze slěbornym pjeršćenjom atd. W druhich pěsnjach zaso namaka so: Khuda syrota, ryzy konik, wěněk ručany, běla nóżka, swětla brón, zeleny hajk, rjana młoda pani, swětla woknješko, jasne wóčko, blědy mēsačk, sprawny wotročk. Tute wurazy so husto wospjetuja.

Wažnosć maju tež wšelake wosebitosće, předewšěm žiwy dialog (rozmołwa), kiž wěc zajimawšo a jasněšo podawa:

„Što na rowje je wurostło? Rozmarija zelena!

Što stoji na njej pisane? Zo dyrbiš zabyć joh!“

Luboznje so luby z lubej rozrěčuje:

Što budžemy tam kupować? Što dha tom' naney staremu?
Jom' lišči kožuch do zemje. B'dže na swoju džowku spominać!

Što dha tej starej maćeri? Jej běly kitl do zemje!

Što pak tom' staršom' bratřikej? Jom' ryzy konja rjaneho!

Što b'džemy namaj kupować, ty moja luba najlubša?

Kup namaj rjanu kolebku, zo móžemoj so kolebać!

Tajku rozmołwu zetkujemy tež w slědowacem spěwje:
 Ha džeha je mój ryzy kón, z kotrymž ja jězdžil sym?
 Ha džeha je to holičo, kotrež sym lubo mět?

Ryzy sym konja zajězdžil a holčku njedostach!“

Derje skutkuje tež pěsnjeŕski srědk wospjetowanja wěstych słowow. Tak slyšimy: „Sydało holčo pod dubom; pod dubom zelenym.“ Přez tuto wospjetowanje bywa powjedanje bóle nawočne a jasne. Tak rěka druhdže: „Dži z puća, dži z puća, ty luby mój!“ abo: „Z wječorka, z wječorka wulka bě ćma“. Druhdy so cyłe sady podobnje wospjetuja: „Žani mi ludžo wjac' njeswěćachu, žane mi škowrončki njespěwachu. Hólčik swoje holčo dom přewodžeše nimo toh' hajka mi zeleneho, nimo toh' keřčka mi rohotowoh'. Z wětrikom, z dešćikom róžno njech du, tak su prjed' hwězdy tež hromadu šli. Z wětrikom njech wšak so rozdunu, z dešćikom njech pak so rozpłunu!“
 Wo Hilžičcy so praji:

„Prěnju tu hodžinku žněješe, rańše te zerja zeskhadzachu.
 Druhu tu hodžinku žněješe, jasne to slónčko so zběhaše.
 Třeću tu hodžinku žněješe, holdrašk tón mały so přidruži
 k nej.“

Tón chce ju ćazać, ale wona wotmołwja:

„Žaneje ćežički nimam wšak tu, štož jenož tónle mój
 wuzki serp!

Žaneje ćežički nimam wšak tu, štož jenož pjeršćeń mój
 slěborny!

Žaneje ćežički nimam wšak tu, štož jenož wěnaška
 rućanego!“

Husto maju narodne pěsnje tež stajnje so wospjetowace rjadki (ně. „Kehrverse“). To widžimy w pěśni: „Witajće hóley z daloka!“ hdžež so přeco wospjetuje: „zo by nochcył nihdy rjec!“

Druhdy zaso je wospjetowanje tajke, zo jednotliwe rjadki so spinaju kaž spinacy rječazk. Přirunaj pěsničku na str. 40:

„Ja chcu jom' być tak stajnje swěrna“ abo:

„Haj, ja chcu zaso k tebi přińć na bližšu njedželku;

a hejzo njeb'du na bližšu, dha tola na dalšu;

a hejzo njeb'du na dalšu, dha mału kermušku;

a hejzo njeb'du na mału, dha tola na wulku;

a hejzo njeb'du na wulku, dha tola za lětko!

Tajkich rjanych rječazow pěsnjeŕskich mamy w ludowem spěwje dosć. Zapomnić so tež njesmě pěsnjeŕski srědk, kiž so paralelismus stawěkow mjenuje; tón zetkujemy w „Zrudnem kwasu“.

Prěni króć zwony so zazwonichu, njewjesta swatow so woprašaja:

„Hdže maće mojeho nawoženju, zo tu jow nihdže wón mjez wami njej?“ —

„„W nowej je komorje nawoženja, swoju sej hotuje linder drastu!““

Druhi króć zwony so zazwonichu, njewjesta družkow so woprašaja:

„Hdže maće mojeho nawoženju, zo tu jow nihdže wón mjez wami njej?“ —

„„W nowej je komorje nawoženja, swětły swój mječ sebi připasa!““

Třeći króć zwony so zazwonichu, njewjesta brašku so woprašaja:

„Hdže maće mojeho nawoženju, zo tu jow nihdže wón mjez wami njej?“ —

„„Z konja je padnył twój nawoženja, zrazył je šiju a hłowičku sej!““ —

Wšelake rjane poetiske wobrazki porjeńšeju a wozdobuja husto cyły spěw:

„Swěćila, swěćila hwězdzička tulej mi cyličku dolhu nóc.
Wyše mi hwězdzička stupaše, swětlišo wona mi swěćeše
Na tón mi holěcyny nowy dwór, na jeje swětłe wohnješko,
Na jeje pisane pošlańčko.“

A samotna syrota skorži zrudna takle: [ptačk;

„Ja sym hubjeńša na swěće dyžli we hajku tón dróbný Ptačatko leći a zaleći, na zel'nej hałžey sej zaspěwa.

Njech pak ja přińdu, hdžežkuli cheu, wšudžom, haj wšudžom samalutka ja sym!“

Rjanosć na pěśni pak bywa hišće raz tak wulka, haj hakle ćí w prawem blyšću wukhadža, hdyž ju spěwaš. Narodny hłós je tak poľny najhlubšeho začuća, hnujacy we swojej wjeselosći a zrudobje, zo so tomu žadyn Serb njemóže wuwíc. Wosebje wšelake hłósy ze starych časow nam zwonja kaž z tajnych kuzlařskich honow, zdadža so być cuze a spodziwne, ale su zynki našich prawótcow. Zaspěwaj sej raz: „Dži a hladaj holičo!“ abo: „A hóley so na swatbu hotowachu“, a budžeš začuć duch prastarych wótcow, kiž tebje žohnuja. Hdyž zaklinča spěw „Za Kamjencom za horami“, to widžiš cyle jasnje, kak so w hudžbje wulke wody na Adagio-pohibowanju přeco móćnišo bliža a žołma žołmu honi a pluwacelo młodźenca zaliwa a jom' žiwjenje bjerje. Kaž we wutrobje lubowacych začuća so honja, bědžo so kopja přez měru a bjez přestaća, tak so

pozběhuje w tymle hłosu z nizka rjad tonow, so zaso zniža a zaso k wyšinje stupa, hač při skónčenju w rirtartach spadace tony čichi měr přinošeju. Wotewrjej wuši a nastajej jej, hdyž serbski spěwaš a kedžbuj na wuraz hłosow! Njewidziš rejwarjow so wjerčić, hdyž spěwaš: Štó to myslí, štó to wěri? Kak teptaju nohi na lubi, hdyž slyšiš: Šořta chce mi džowku dać — abo: Stupj dale! ze swojim žiwym, zajimawym rhytmom! A njewidžu kuntworki hrać při myslí na: „Zady našej pjecy kuntwory hraja“, a njewidluje łastojčka we notach: „Łastojčka ty drobna!“? Haj, rjana je hudžba našeje ludoweje pěsnje skoro přeco. Lubuj ju a khwaluj a spěwaj ju z cylej wutrobu rady z rjanym wótrym tonom a prawym wurazom. Němski hudžbnik Julius Otto (1850), kiž je cyły rjad rjanych serbskich narodnych hłosow wužil we swojim hudžbnem cyklu: „Serbska přaza“, khwali serbski spěw takle: „W tutych spěwach leži krasny pokład. Hłosy, kak jednore a tola kak hnujace, kak spodžiwne a tola kak wurazne, kak wostudle po zdaću a tola kak čučiwe! Tuta zrudoba, tuto skorženje, njeje to wšo za čuňke slyšeňčko smějkotanje we sylzach, k njeby zběhacy wyskot a k zemi pohonjacy plač? Štó mohł napřečo tajkim trunam ludoweje duše bjez zajimanja być? Štó by nočeył rad k tomu přinošować, zo bychy so tele hłosy daloko, haj daloko rozpřesćerale?!“

Serbo, slyš tele słowa němskeho mištra! Chceš ty swój narodny spěw zacpiwać?! Dži a čuň, štož je twoja swjata přislušnosť! —

Nekrolog LXXXIX.

Kanonikus Jakub Nowak,

direktor tachantskeje šule w Budyšinje.

* 6. januara 1864.

† 22. augusta 1920.

Jakub Nowak narodži so 6. januara 1864 w Kašecach jako syn dobreju serbskeju staršeju, kotraž měještaj tam žiwnosť. Wón wopytowaše najprjedy swoju wjesnu šulu we Wotrowje, potom praeparandu katolskeho seminara w Budyšinje a na to džěše do Prahi a bu khowanc „serbskeho seminara“. Tam wukonješe swoje gymnasiałne studije na Mało-Stronskim gymnasiju. Wobstawši khwalobnje maturitatne pruhowanje studowaše bohosłowstwo 3 lěta dołho na universiće w Prazy. Na to słužeše jako jenolětny

dobrowólnik w polku čo. 103 w Budyšinje. Potom poda so hišće na lěto do Khelna nad Rhydom, hdžež swoje theologiske přihotowanje dokónči. Lěta 1890 (30. oktobra) poswjeći jeho biskop L. Wahl w tachantskej cyrkwi w Budyšinje na měšnika.

Prěnje zastojnstwo dósta w Khrósćicach, za poldra lěta bu kaplan we Wostrowcu a tež tu bě jeno krótki čas, dokelž bu hižo w lěće 1893 do Budyšina powołany jako tachantski předař. 1896 bu potom z direktorom tachantskeje šule, bu pak hakle 1898 kruće postajeny; potajkim je na 24 lět w tutej šuli skutkował. W tutom zastojnstwje překhwata jeho smjerc njedzela 22. augusta 1920. Zemřety bě horliwy duchowny a je svojim duchownym bratram na wsach wjele k pomocy był, wosebje hdyž měješe jako direktor tu w Budyšinje swoje prózdny.

Zo bě zemřety hižo wot domu dobry Serb drje móžemy sebi myslić. Je měł dobreju serbskeju staršuju, Wotrowska šula bě přeco ryzy serbska, hdžež tehdom tež jako faraf skutkowaše naš njezapomnity dobroćel kanonikus Jakub Herman. W Praze bu jeho serbskosć skrućena a jeho serbsčina wědomostnje wudokonjana; tam džě je městno našeje „Serbowki“, tam je wón do so srěbał serbskeho ducha a swoje serbske pismowske džěla zapisował do „Kwětkow“. „Kwětki“ reka njenujey kniha Serbowki, do kotrejež so najlepše džěla sobustawow zapisuju. Tak nastawa kóždolětnje jena tajka kniha „Kwětkow“, kotraž so potom w knihowni tam khowa. W lětnikach 1880/81 hač do 1887/88 namakamy tam kóždolětnje wšelake nastawki našeho zemřeteho. Zjawnje drje stej najbóle znatej powědańcy: „Čěski nan a serbski syn“ a „Jene džěčo přewjele“. Wón sam bě tež wot 1886—1888 starši abo nawjedowaf tutoho towarstwa. Pozdžišo je wón wjele w serbskim nowinařstwje džělał, hdyž džě je mnohe lěta hač do swojeje smjerce wosebje politiski džěl „Kat. Posoła“ pisał. Zo bě Jakub Nowak wot zažnych lět sobustaw Maćicy Serbskeje, so samo wě. Lěta 1917 bu tež wuzwolony do jeje wubjerka. Tak žaruje M. S. zaso wo jenoho swěrneho sobustawa a wubjerkownika. Dwójcy je wón z knj. praelatom Skalu nakładował „Serbsku Fiblu“ a z tym tež wulki wopor přinjel za serbske džěci. Skóněnje chcu to hišće přispomnić: što wě, hač njebě khmaňšo byle, hdyž wón njebě šulski direktor tu w Budyšinje był. To bě drje tež naše Serbstwo hišće wjac wužitka wot njeho mělo. Dobře pošedmapolsta lět staroby (56 l. 7 m. 15 dn.) je docepěl, hdyž 22. augusta 1920 wumrě. Bóh spožě jemu wěčny wotpočink!

Mikławš Žur.

Nekrolog LXXXX.

Jan Arnošt Holan.

* 26. mërca 1853

† 1. februaria 1921.

Rědnu rjady našich staršich serbskich wótěincow a lepšich synow naroda. Kóždy wotkhađžejo na prawdu Božu wotnjese kapku toho stareho dobrego časa sobu do morja wěčnosće. Tež lětsa žaruja serbske wutroby zaso wo jara nadobnych a zaslužbnych muži, kotřiž su pak tu w serbskej zemi pak daloko za jeje mjezami swój wotpočink namakali. — Z poslednišich zapisuje serbske pjero lětsa do narodnych analow Jana Arnošta Holana, kiž je so 26. mërca 1853 w Drječinje narodził a 1. maheho rózka 1921 we Lukojanowje w Ruskej wumrěl.

Holan — hižo samo mjeno je dobre serbske. Pokazuje tola na kharakteristiski kruch serbskeje zemje. Ze serbskeje „hole“ je tež Holanec wulki džěd woprawdže pokhađzał, haj, wottam bě wón čeknył, dokelž dyrbyeše, ale njeohcyše cuzym knježkam robočić. — Tehdy bě knježk kruće prikazał, robočerja Holana při džěle stražować; ale prjedy hač so stražnicy dohladachu, twochny Holanec hóle z émowej mokrej nócku do Horjan a zasydli so na jenej podnóžcy rjanych lužiskich hór — w Cokowje pola Huski. Přez njesprócne džělo a wutrajnosć załoži sebi tu statok a swójbu. Z njeje wurośěchu dobri serbscy synojo a z tutech zaso šwarni serbscy pacholjo, mjez kotrymiž měješe jedyn syna Michała: to běše nan njeboh Jana Arnošta Holana, po kotrymž je so potom ruski „Ivan Michajlowič“ mjenował.

Mały Jan Arnošt běše jara wobdarjeny hólc. Měješe pak nimo toho dobrego sławneho wučerja, našeho wučeneho přirodospytnika Rostoka. Wo wobdarjenosći swojeho šulerja přeswědči so najbóle, hdyž jeho privatnje w rychłopisu (stenografiji) rozwučowaše. Holanec Jan poby raz njedželu w Hodziju na předowanju duchowneho knjeza fararja Imiša a napisa cyłu jeho rěč rychle sobu. Na to přiběža wjesele k swojemu wučerjej, zo by jemu cyłe předowanje ze swojeho stenograma přednošował. Tutón nje-wěrjo swojimaj wušomaj diktowaše znowa a spózna z wustojnosće jeho rychłopisanja, zo je wučome mištra dosćěhnył. — „Pacholko, z tobu je čas na wulku šulu!“ rjekny a pohnu potom Holanec nana, zo by k jutram hóleca do Budyšina póskal. Lěta 1866 zastupi tu do gymnasija a wukhodži srjedźnu šulu w lěće 1874. Jene lěto w 107. polku pěškow

jako dobrovolník wuslužiwši poda so na universitu w Lipsku a zastupi tam do ruskeho filologiskeho seminara, do kotrehož ruske knježerstwo tehdy słowjanskich stipendiatow hromadžeše, zo bychu so we nim na wučerstwo srjedźnych šulow w Ruskej přihotowali.

W tom času založichu sebi młodži studowacy Serbja, wosebje z pohnjenjom Arnošta Muki, Jakuba Barta-Čišinskeho a Holana „skhadžowanki serbskeje studowaceje młodžiny“. Holan nawjedowaše jako přeni hlowny starši leta 1876 druhu hlownu skhadžowanku w Khrósćicach. Při tom wozjewješe tež swoje nastawki w přenich létnikach „Lipy Serbskeje“ a zwosta čas žiwjenja swojemu Serbstwu swěrný.

W léce 1878 pučowaše jako mlody kandidat do Pětrobroda a zložil pola ministerstwa narodneho rozwučenja ze wšej khwalbu swoje pruhowanje. Z tym bu za wučerja klasiskich řečow w Jekaterinoslawje postajeny. Tři leta pozdžišo bu Jan Arnošt Holan na městno staršeho klasika do gymnasija w Jurjewje (Dorpatu) přewjedzeny a pobyšil tam na štyrilětnej službje, přeǎdže l. 1886 na wučerške městno w zemjańskem instituće kejžora Aleksandra II. w Nižnim Novgorodže. W tutom slawnem ruskem měsće nad Wolgu je Ivan Michajlovič Holan, přijawši w samsnem léce tež ruske poddanstwo, 23 lét jako wučer a wukublowaf Nižegorodskich zemjanskich džěci swěru skutkował. Při samsnem wustawje bě tež jeho krajan Michal Čoch, přichodny syn našeho slawného wótčince Jana Arnošta Smolerja, jako wučer a dohladowaf přistajeny.

Z l. nazymnikom 1908 bu Jan Arnošt Holan za direktora Revelskeho gymnasija kejžora Nikolaja I. stajeny a tam rozwi wón w běhu 11 lét jara energisku a plódnú džělawosć. Tutón zastański gymnasij, kiž je leta 1631 wot Gustava Adolfa na městnje zběhnjeného klóštra byl založeny, da direktor Holan z wulkej rozhladniwosću jara wustojnje wutwarić a wo jedyn poskhód wuzběhnyć, tak zo móžachu po pječlětnem přetwarjenju městno přjedawšich 300 wučomcow wot l. 1913 800 šulerjow tutón wustaw wopytować. Nimo wšelakich rjanych nowočasných naprawow bě so wón tež za wobšěrnú sokolownju postarał a za nju wšitke trěbne wěcy k čělozwučowanju z Prahi skazał. Minister Kasso wupraji při wopyće w Revele svoje wobdžiwanje nad tym, zo bě so staroslawny wustaw zwonka a znutřka tak wulkotnje přeměnil a připózna z wosebitej khwalbu to wulke a khmane džělo, z kotrymž bě so direktor Holan za čělnu a duchownu derjeměće svojich khowancow jenak derje postarał.

Za svoje swérne a zaslúžbne skutkowanie bu naš krajan ze wšelakimi rjadami wuznamjenjeny, a to: wot kejžora Aleksandra III. w léće 1889 ze Stanislawskim třećeho rozrjada, tež bu 1891 za statneho radu pomjenowany. Lěta 1893 dósta rjad swj. Hany třećeho rozrjada. Dale spožči jemu kejžor Mikławš II. medaliju k wopomnjeću knježenja Aleksandra III. a w léće 1895 rjad swj. Stanisława II. rozrjada, lěta 1904 zaso swj. Haniny II. rozrjada. W léće 1909 dosta so jemu rjad swj. Wladimira a na to bu za woprawdžiteho statneho radu z titulom excelency wuznamjenjeny a do zemjaństwa pozběhnjeny.

Do wójny bywaše Holan časćišo we Łužicy a wopytowaše serbske towařstwa a hlownu skhadžowanku serbskeje studowaceje młodžiny, naposledy l. 1913 w Njebjelčicach.

Nasta wójna. Do Revela pričahnychu kozakowo a gymnazij dyrbyeše jich hospodować; přez to čefpješe wězo rjane twarjenje jara. Po revolucyji cheychu jo za ludowu šulu měć. Hdyž so tomu zaměrej cyłe kolegium, kurator a staršiska rada spječowachu, cheychu za to direktora Holana zamołwiteho sčinić a najradšo zajeć. Dokelž je přibaltiski kraj z wjetšeho džěla wot Estoncow wobydleny, staraše so cyły lud wo to, kak mohł najlěpje ruskich zastojnikow wotbyć. Tohodla drje je so tež direktor Holan pohnuty čuł, l. 1917 so ze swojim gymnasijom bóle do ryzy ruskeho kraja přesydlit, a tak wubra sebi městačko Lukojanow we Nižgorodskej guberniji, hdžež hišće srjedźneje hólčaceje šule njebě. Z pomocu svojich sobuwučerjow džělaše tu jako znowawuzwoleny direktor dale na rozwiću a zrostu Revelskeho Nikolajevskeho gymnasija. Tola bolšewiska revolucyja zapřimny tež do šulskeho zarjadnistwa. Přez to přetwori so prjedawši gymnasij do Lukojanowskeje sowjetskeje šule II. a I. rozrjada čislo 1. Direktor Holan wuzwoli so za předsydu šulskeje rady a zwosta hač do 1. oktobra 1919 we swojim zastojnstwje. Bórzy pak přenapinaca džělawosć a nowe žiwjeńske wuměnenjenja, z kotrymiž so čłowjek na stary dzeń tak lohko spřećelić njemóže, přesahachu jeho fysiske mocy, a tohodla zložil předsydstwo we wučerškej radže a zwosta jenož hišće z wučerjom lačanšćiny a něměiny; za to dóstawaše njedosahacu mzdu při njesměrnej drohoće a tuž dyrbyeše hospodařskich přičinow dla tež hišće nuzu čefpjeć. Bjez džiwa wšak, zo so jemu po Revelu a ródnej Łužicy zastyska. Rad by so był cheył tam nawróćit abo najradšo do Serbow na wumjeńk hić. —

Poswjećił 43 lět swojeho žiwjenja tak napinacej wučerškej džělawosći, mjez kotrymiž w běhu poslednich

11 lět wukonješe wuley zamolwite zastojnstwo gymnasia-
neho direktora, wumrě Jan Arnošt Holan 1. februarja 1921
w starobje nimale 68 lět, zawostajiwši mandželsku Ruženku
rodź. Nowotnec ze Sprjeje, dweju synow Jurja a Aleksandra
a dwě dźowcy Madlenu a Veroniku.

Na swoju ródnu maćer Łužicu wšak naš luby krajan
Holan ženje zabył njeje ani w žiwjenju, ani při smjerći:
lubosć je jeho za žiwo do Serbow wodźila, a smjertne
styski su njesle jeho mysle wróćo do domizny, hdžež tak
rad chcyše swój posledni wotpočink namakać. Ale Boža
miłosć je jemu w ruskej zemi lóžko pósłala, tam mjeze
swojim stadlom, z kotrymž je zbožo wužiwał, ale tež horjo
dowučerpał hač do poslednjeje kapki, hač do poslednjeho
wodychnjenja. —

W Apofeoze, ruskich nowinach, skónča so jeho
žiwjenjepis ze słowami: „Wón je wumrěł, ale jeho džěło,
jeho šula, jeho sytwa, wusyta na cuzu pódu, njeje zahynyla,
ale zeskhadza.

Spí nož derje, nadobny ty džělaćerjo!

Budź Ći naša zemja tak lohka, jako by lohka Ći byla
zemja dalokeje ródneje Twojeje Łužicy!“

Jan Bryl-Serbin.

Nekrolog LXXXXI.

Jan Emanuel Dobrucký,

archidiakonus we Wojerecach, spisaćel wjacorych serbskich ludowych
knižkow.

* 13. wulk. rózka 1854.

† 19. mař. rózka 1921.

Jan Emanuel Dobrucký so narodži 15. jan. 1854 we
Mošowcach we Słowakskej jako syn tamnišeho ewangel-
skeho fararja. Jeho kolebka njesteješe daleko teje khěžki,
hdžež je so slawny Kolár, profeta słowjanskeje ideje, na-
rodził. A kaž słowakske bajki we času džěćatstwa wot
lubeje wowki powědane małego hólea wobkuzłowachu, ko-
trež je wón nam zdžěla we svojich wopomnjeńkach wo-
powědał, tak jimaše jeho jako młodźenca słowjanska ideja,
kotrejež duch jeho wot staršiskeho doma hač do posled-
njeho dnja wohrěwaše a pjelnješe. A jako po wójnje nad
Słowakami dobyćeřska khorhoj českeje swobody zmalowaše,
je wón ze sylzami wjesołosće džen witał, kotryž bě sej
jako młodźene hižo tak horco za swój poteptany lud ze
žedženjom prał. A wšitke basnje z „Dźowki Sławy“ wón
z hlowy móžeše, to bě jemu swjate herbstwo, postrow do-

mizny tomu w cuzbje přebywacemu džěsću. Swoje studije je wón na poslednjem słowaksem gimnaziju započal, a po wopytanju universitow we Widnju a Lipsku swoje theologiske pruhowanja we Bratisławju dokonjal.

Jemu dowolene njebě swojemu słowakskemu ludej služić. Přisłodžachu so Madžarojo na njeho, přescěhachu jeho, hdžež móžachu, dokelž jeho słowjansku wutrobu znajachu. Tuž wón z wjesołosću na Imišowe zawołanje do Hodžija éehnješe, zo by so tam k službje we Serbach přihotował. Tři zbožowne štwórtki lěta je wón we Imišowem domje přebywał a hišće na stary dzeń njemóžeše zabyć na tónle dom a jeho wobydlerjow. „Bě mój druhi staršiski dom“, wón přeco praješe. Wot Imiša wón přińdže do Sprjoje a wot tam bórzy do Wojerec, hdžež je wón 36 lět jako archidiakonus skutkował. Wón so woženi přeni raz z Marju Berganece, farskej džowku we Wulkich Zdžarach. Zbožowne bě to mandželstwo, runjež smjerc jimaj wot 9 džěci zaso 6 rubi, a runjež mandželska 8 lět čezko khora bywaše a lěta 1911 jemu wumrě. Wón so druhi raz woženi 1913 z Margaretu Mětowej, rodź. Berganece, ze sotru přenjeje mandželskeje. Tola tež tuta njesmědžeše jemu woći začinić, wona wumrě 1919. Tež lěta 1919 džěše wón na wumjeńk, kotryž pak dołho njewužiwaše. Dnja 19. małego róžka 1921 wón zemrě, sobotu rano. Pjatk wječor bě wón hišće tych swojich žohnował, a jeho poslednje słowa, kotrež k svojim řečeše, běchu: „Tón Knjez pozběhń swojej woći na nas a daj nam swój měr.“ A do tutoho měra je wón zašoł, tón sprawny pobožny křesćan, tón horliwy Serb a Słowjan. Při jeho rowje stejachu dvě džowcy a jedyn syn.

Serbskej literaturje je wón daril tele přenjetne wot njeho spisane knižki: 1. Daniel we lawowej jamje — 2. Handrij tón kebětaf — 3. Wopomnjeńki — 4. Wótče naš — a wjele jednotliwych nastawkow we wšelakich časopisach, wosebje we „Lužicy“. Wšelake rukopisy hišće na wozjewjenje w čišću čakaju.

Při jeho pohrjebje a rowje žadyn duchowny serbski njerěčeše. Čehodla? Njewěm. Ale tam stoješe stary holandski burik, kotremuž běše wón wšelku dobrotu wopokazał, a toho sylzy kapachu na kašć a tele sylzy budža paćefki w jeho krónje wěčnosće, kiž swjećić budža jeho skutki a swědčić wo lubosći, kotruž je Jan Dobrucký na Serbach wusywał a žnjeć móže tam we wyššem raju.

Božidar Dobrucký.

Nekrolog LXXXII.

Josip Milaković,

professor wučerškeho seminara w Sarajewu, plódný južnosłowjanski spisowačel a basnik, swěrný přečel lužiskich Serbow.

* 1. awgusta 1861.

† 4. awgusta 1921.

Dnja 4. awgusta 1921 wumrě nable wot Božeje ručki zajaty w 60. léce swojeho žiwjenja dolholětny sobustaw našeje Maćicy Serbskeje, južnosłowjanski spisowačel a plódný basnik professor Josip Milaković, najwjetši přečel našeho serbskeho naroda na słowjanskem juhu a swěrný mój pobratim, we swojim ródnem městačku Samoboru njedaloko Zagrjeba w Khorwatskej, hdžež tak rady a tež tehdy na prózdninach přebywaše a hdžež je tež jeho mandželska Milica pokhowana, kotraž je 4 léta před nim do njobjeskeho raja wotešla zawostajiwši jeho a dweju synow Ivicu a Branka; přeniši je dr. med. a lékař při měsčanskej khorowni w Sarajewu a Branko je runje swoje juristske studije na universiće w Zagrjebje skónčił; wobaj staj po přikładze swojeho nana sobustawaj našeje Maćicy Serbskeje. Dr. Ivica mi wo swojim nanu mjez druhim piše: „Mój nan je Was lužiskich Serbow horco a z cylej swojej dušu lubował. Namakał sym w jeho pisaku hišće wšelake přispomnjenja a naćiski k nastawkam wo lužiskich Serbach, jich narodnosći a pismowstwje za južnosłowjanske časopisy a nowiny.“ Na Milakovićowy pohrjeb běchu ze Zagrjeba do Samobora přišli tež mnozy zastupjerjo kužežerstwa a přních južnosłowjanskich kulturnych zarjadnistwow, mjez nimi minister khorwatskeho šulstwa kn. dr. Tugomir Alaupović, sam basnik a dobry přečel zemrěteho, a šulski dohladowač kn. Ludovit Krajnčić, kotraž při rowje w dlějšej řeči wulke zaslužby Josipa Milakovića wo južne Słowjanstwo a jeho kulturne rozwiće wukhwalowaštaj. Ja pak žarujo wo swojeho lubowaneho pobratima našej Maćicy a našemu Serbowstwu přeju wjacj tajkich nadobnych přečelow a spřečelonych rodžinow na słowjanskem juhu.

Josip Milaković narodži so 1. awg. 1861 w khorwatskem městačku Samoboru njedaloko Zagrjeba wot maćerje Josefy z rodžiny Juratovićow. Jeho nan Ilija Milaković běše tam z blidařskim mištrom. Wopytawši měsčansku šulu w narodnem měsće a wustudowawši na universiće w Zagrjebu so Josip léta 1887 do Bosnije poda; tam skutkowaše najprjedy na małoměšćanskej šuli, doniž bu za dvě léce do hłowneho města Sarajewa jako professor na tamniši wučerški seminar powołany, hdžež je wuley spomožnje skutko-

wał hač do swojeje smjerće nic jenož za šulu, ale wosebje tež na poli južnosłowjanskeho narodopisa a basnistwa. Do ličby khorwatskich basnikow zastupi Milaković hižo jako student z wozjewjenjom rjada mjeńšich basni we wšelakich časopisach; rad bjerješe předmjety k svojim pěsnjam z dźě-
 éaceho swěta, kotrež potom hromadže wozjewi w knizy: *Maly svět v zatiši* (za čichim). Dalše jeho basnje a pěsnje buchu wočišćowane w časopisach: „Hwězda“, *Khorwatska Wila*“, „Balkan“, „Wěno“ a druhdže. Na to naš basnik wuda knižku „*Mały khorwatski deklamator*“; potom pak přiwobroći so k druhemu předmjetej: wěno-
 waše so přede wšěm studiju južnosłowjanskich narodnych pěsni. Z tohole studija wuńdže cyły rjad zajimawych a za narodopis wulcy wažnych monografijow; prěnja a druha jedna „*wo maćeri w južnosłowjanskej narodnej pěsni* (1896) a w narodnych přisłowach“ (1904), třeća „*wo Kralewiću Marku a Džerzelec Aliji* (1906), štwórta „*wo sylzach w narodnych spěwach*“ (1908), pjata „*wo dopisach w narodnej poeziji*“ (1911), šesta „*wo jatym w narodnej pěsni*“ (1915). Hižo w léće 1902 zestaja a wuda pěknu a wobšěrnú antologiju serbokhorwatskich narodnych spěwow pod napismom: „*Naša pjesna*“ a tute swoje studije wón skónči z krasnej knihu „*Bibliografija khorwatskich a serbskich narodnych pěsni*“, wudatej 1919 w Sarajewu, hdžež su tež nimale wšitke druge jeho spisys wuše. Z jeho literarnych studijow w čišću wudatych su najwažniše wo južnosłowjanskich basnikach: 1. *Zmaj Jovan Jovanović* (1902) — 2. *Trnsky* (1907) a 3. *dr. Tugomir Alaupović* (1919). Najwažniša a za nas najzajimawša pak je jeho knižka wo našim swěrnem přečelu a čestnem sobustawu „*Adolfu Černem* pod napismem: „*Jedan naš prijatelj*“ (1912); we njej wón rjenje a nadrobno wopisuje dźělawosć A. Černeho jako słowjanskeho prócowarja, lubozneho basnika, pilneho redaktora a wušikneho přełožowarja.

Štož pak je zemrěty Josip Milaković nam Serbam był, kak je nas lubował a kak so za nas a wo nas starał, wo tom piše naš přečel prof. dr. Josef Páta w „*Narodnich Listech*“ (16. 9. 21 wječor) takle: „*Z Milakovićowej smjerću su najwjacy zhubili najmjeńši naši słowjanscy bratřa — lužiscey Serbja. Zemrěty běše wot dawna jich swěrný přečel a spěchowar a móžu rjec w Ingoslawiji hišće džensa nimale jenički. Wón stajnje wobkedžbowaše žiwjenje lužiskich Serbow a porjadnje wo nim rozprawowaše w domjacych časopisach. Na jeho pohnuwanje wosebje bu zawjedžena*

w Zagrebskej „Južnosłowjanskej Njivje“ lužisko-serbska rubrika, w kotrejž wón čitarjow „Njivy“ znatych činješe z wosudom a přecowanjami najmjeńšeho słowjanskeho naroda na zakładže serbskich nowin a časopisow a po dopisach svojich serbskich přečelow, mjez kotrymiž je wosebje dr. Arnošt Muka. Z tutymi wosobinskimi počahami bu hlownje zwěšćene zajimanje Milakovićowe a Milaković napisa hižo w l. 1907 wjetšu studiju wo Mucy, kotraž běše zdobom historija lužiskich Serbow, runje kaž běše to druba jeho knižka wo Jakubu Bartu-Čišinskem, najwjetšem serbskem basniku, kiž wuńdže w Sarajewu lěta 1914; tehdy wuda wón tež druhi rozmnožený nakład monografije „Dr. Arnošt Muka“ (Sarajewo 1914). A po swětowej wójnje přikhwata znowa k lužiskim Serbam Milaković z wobšěrnišej brošuru „Lužički Srbi“ (w Sarajewu 1919), w kotrejž pytaše dobyć zajimanje Južnosłowjanow wo tutón słowjanski splah. Tale brošura je wočišć přednoškow w Sarajewskem „Družtvu za narodne prosvjećowanje“ a běše dla swojeje zajimawosće bórzy rozpředana, tak zo dyrbyeše so lěta 1920 w druhem nakładže wudać; wona je pisana z nutrnym słowom a z ćoplej wutrobu dobrego Słowjana a čłowjeka. — A lužiskim Serbam sluša tež poslednje čišćane džěto Milakovićowe: je to jeho lužisko-serbska rozprawa w 32. čisle Zagrebskeje „Jugoslaven-skeje Njivy“, datowana w Samoboru dnja 1. awg. 21. A 4. awg. njeběše Milaković hižo mjez žiwymi. — Štó zběhnje nětko jeho pjero k lepšemu Lužičanow w Jugoslaviji? A štó budže z tak čichim. woporniwym džělaćerjom k lepšemu słowjanskeje wzajomosće na słowjanskem juhu? Nańdu so tam idealisći, kajkiž běše Milaković?“ A Josipej Milakovićej wostanje zakhowane čestne město mjez přečelami lužiskich Serbow w stawiznach słowjanskeje wzajomosće.

Dr. Arnošt Muka.

Nekrolog LXXXIII.

Dr. theol. Filip Rězak,

dwórski kaplan a konsistorialny radźičel w Drježdžanach,
pilny serbski spisowačel a słownikař.

* 22. hapyrļa 1859.

† 17. septembra 1921.

Filip Rězak so narodži 22. hapyrļa 1859 we Wuricach pola Budyšina. Tam měješe jeho nan žiwnosć. Pozdžišo přesydlī so Rězakec swójba do Džěžnikec a za krótki čas do Bělčec, hdžež jeho nan, kotryž bě ratař, ale tež wustojny skař, kubło kupi a tež wjacore skały wobsedžeše. Filip

bě najstarši ze wšěch džěci, wopytowaše najprjedy tachantsku šulu a potom tak mjenowanu praeparandu na katolskim seminarju w Budyšinje. Lěta 1874 přińdže do Prahi do serbskeho seminarja, a bě hač do lěta 1884 jako gymnasiast a student bohosłowstwa džewjeć lět sobustaw towařstwa „Serbowki“. Hižo tu wuznamjenješe so naš přećel z nje-wšědnej pilnosću. Jara swěru wón studowaše, tola pódla toho wědžeše wón stajnje dosć časa wuzbytkować, zo by wuknył čěšćinu a pólsćinu a so zwučował we spisowanju serbskich nastawkow. Wo tom swědča „Kwětki“ — zapiski „Serbowki“ a wosebje tež časopis „Lipa Serbska“, kotryž tehdom serbscy studowacy wudawachu. Tu podawamy jeno někotre napisma jeho wudžělkow: „Kak twari lastojčka hnězdo?“ „Biblija a geologija“. „Móc a wuliw hudźby“.

Z tutech napisow je póznać, zo je so Rězak hižo tehdom jara wobšěrnje zaběrał z přirodospytom, z wědomosću wo rostlinach, kamjenjach a zwěrjatach. W domiznje zběraše tež wšelakore kamjenje a měješe jich nahladnu zběrku w narodnym domje. Wón je wšě někak wuslědžomne serbske mjena rostlinow, kamjenjow a zwěrjatow pilnje zběrał, do wosebitych knihow zapisował a z tym hižom počal džělać za swój wulki nimo měry wažny „němsko-serbski słownik“. Pódla wón nawukny na husle piskać, tak zo tutón nastroj derje wobknježeše, studowaše wučbu wo hudźbnej harmoniji po wulkej wobšěrnej knize. Wjele króć smój hromadže serbske ludowe pěsnje při huslach přespěwaloj, a na prózdninach mějachmy w Rězakec hospodliwym domje najrjeńše swójbnje koncerty. To běše praserbski dom: šěroko a daleko po Serbach drje je lědma žadyn burski statok, w kotrymž je tak čile narodne žiwjenje kěćelo kaž pola Rězakec nana a maćerje. Nan wšě džěci k pilnemu wuknjenju pohonješe a so wo to staraše, zo wšě we prawym serbskim duchu wotrosćechu a so wukublach. A to je so jemu ze wšěmi nanajlěpje poradžilo.

W léće 1880 — 81 služeše Rězak jako dobrowólnik pola wojakow, to jeho lěto w studijach zadžerža. Dwě léće 1883—84 bě wón starši towařstwa „Serbowki“, kotraž pod jeho pilnym nawjedowanjom a dohladom sławneho profesora Hatale kěčeješe. Lěta 1884 bu wón za duchowneho wuswjećeny, poby kapłan we Khrósćicach, administrator we Spitalu pola Kamjenca, preses serbskeho seminarja w Prahy a wot lěta 1895 běše dwórski kapłan, pozdžišo tež konsistorialny radzićel w Drježdžanach, a bu wnzwołeny za čestneho kanonika pola s. Pětra w Budyšinje. Tež dósta Albrechtski rjad přenjeje rjadownje.

Wšudžom a přeco pak čuješe so Rězak jako horliwy woporniwy serbski wótčinec. Wón bě, štož wón běše, cyle a cyle, w jeho powazy njebě ničo napoložene, wón bě z pře-swědčenja čezke winowatosće wysokeho powoňanja na so wzal a je tež po móžnosći wšě swěru dopjelnał. We tom nastupanju bě jara podobny našemu wulkemu Hórnikkej, blizko kotrehož nětko po smjerći jeho mučne čělo wot-počuje.

Hizo jako studowacy džělaše Rězak nimoměry pilnje ze serbskim pjerom. Wulka syła rjanych nastawkow ze wšěch wotrjadow přirodnych wědomosćow khowa so w rukopisach, jara mnohe su wočišćane w časopisu „Lipa Serbska“. Rězak bě wosebje wobdarjeny za matematiku a fysiku.

Rězak so tež w rjanyh zabawnym pismowstwje spyta a tež to so jemu poradzi. Wón přeloži z čěskeho nje-smjertne džělo „Naša Wowka“ wot Boženy Němcoweje, přetwori tu a tam někotre podawki po wobstojenjach, kiž nam bliže leža. Tak nasta krasna mohł rjec nowa kniha, rěč je wubjerna a wobsah je sama čista poesija ze serbskeho žiwjenja.

Jako kapłan we Khrósćicach přewza Rězak redakciju katolskeje protyki „Krajan“ a je ju wustojnje wjedł přez 20 lět. Tehdom wuda z njeboh Čornečanskim wučerjom Hašu „Krótke biblijske stawizny“ a „Mały Katechismus“. Pozdžišo w Drježdžanach spisa cyle přenjtne wulki serbski katechismus. Dwaj króć jón w rukopisu wobdžěla. Katechismus je pak nětko tež jara dokładny a zrozumliwy w dobrej serbsčínje zestajany. Tež němska literatura ma lědma što lěpše na tutom jara wažnym a wobćežnym polu.

Nihdže njezaby Rězak so da e wudokonjować we wědomosćach; tuž móžeše tež krute pruhowanje wotpožić a bu za doktora bohosłowstwa w Prazy powyšeny. To je česć, kajkaž so za dołhe časy žanemu Serbej dóstala njebě.

To jeho wjedžeše k tomu, zo pilnje narańše rěče, wosebje hebrejsku, studowaše a tuž so na to wukhmani, zo móžeše stary zakon po laćonskim a přenjtym — z wjetša hebrejskim teksće do dobreje serbsčiny přeložić. Někotre džěle su čišćane wušle, druhe so w rukopisu khowaja. Tak bě Rězak mohł rjec samo wot so wot přirodowědow bóle do rěčespyta docpěl a při stajnym přeložowanju na tu mysljčku přižoł, kak jara nuznje trěbny je wulki němsko-serbski słownik. Tak bu wustojny přirodospytnik tež pilny a wustojny rěčespytnik.

Wón přilubi a so zjawnje na to zwjazaj, zo zestaja słownik, a wón je swoje słowo dospołnje dokonjał, serbsku

wědomosć z wulkotnym džělom wobohaćil, serbskim spiso-
waćelam a dženikarjam wjele prócy zalutował, wšěm, kotřiž
chcedža serbšćinu lěpje spóznać abo nawuknyć, rjany runy
puć natwaril.

Wězo njemóže hnydom přeni wudawk dospołny być
— tola štož je čłowjeskim mocam móžno, to je Rězak činil.
— Kelko prócy sej žada husto jeničke slowo, přjedy hač
je postajene, što rěka, što ma na sebi, kak ma so pisać,
kelko prócy, wšě źórła, pisma a knihi přepytać za poza-
bytymi słowami, kelko prócy, za cyle nowe myslički a wěcy
nowe słowa tworić, kelko chce to być přirunowane z dru-
himi rěčemi, kelko króć dyrbiš sej radu pytać we knihach,
we słownikach, pola druhich wučenyh rěčespytnikow.
Bjez džiwja, zo je Rězak wulki džěl časa, kotryž druzy na
prózdnu bjesadu přečinja, wulki džěl mocow swojeho čěla,
kotrež druzy jeno na swětne wjesela nałožuja — rozinje-
taju, jeničcy na swoje wědomostne džěla přetrjebał Bohu
k česći a Serbam k wužitku!

A štož bě hišće zaslužbniše, žadyn zadžewk njeje jeho
wottrašil, wón je kóždy přewynil. Wójna ze swojeje suro-
wej drohotu bě bjez mała dowudaće słownika do stracha
stajila. Ale tež tu wosta wón kruty, woprowaše tež swoje
małe nalutowanki na wulki skutk a tak so jemu poradzi,
z pomocu Božej, na kotruž wšu dowěru staješe, a z pod-
pjeru swěrných serbskich přečelow swoje wažne a nje-
wurjekniće wužitne džělo dokonjeć.

Exegi monumentum aere perennius! Dokonjal sy,
swěrný serbski bratře! pomnik, kotryž budže dlěje stać
hač kamjeń, dlěje trać, hač mosaz a worcel!

Tež za cyle praktiske wěcy měješe Rězak zrozymjenje
a zestaja serbsku stenografiju; jeho naćisk bu w časopisu
Maćicy Serbskeje woćišćany. Nětko so zjawne zhromadźiznowe
žiwjenje tež pola Serbow wuwija, tuž budže stenografija
wužitna.

Jako zwonkowe znamjo džaka wšeho serbskeho naroda
pak njech pódlja Hórnik, Pfula a druhich serbskich wót-
čincow tež dobry wobraz Filipa Rězaka debi žurlu serbskeho
domu a tež jstwy serbskich swójbow. Příklady čahnu!
Młodym to wostawa rjane hnujace napominanje: „Budž
podobnje pilny, kaž smy my byli!“

Pod čichim rowom hluboko w dole serbska wótena
Sprjewja šumi. Ale hišće hlubšo, hač je žobjo Sprjewje
do serbskeje zemje zaryte, wostanje jeho mjeno zapisane
do pomjatka sprawných Serbow a jeho příklad wostanje
wšěm dobrým synam a džowkam serbskeho ludu wěcnje
drohi.

Jurij Libš.

Wobsah lětnika 1921.

	Strona
Prěni hornjoserbski přełožk biblije wot J. H. Swětlika. Spisał dr. phil. Beno Šolta	3
Wujězdy do serbskeje narodneje pěsnje. Spisał Bjarnat Křawa-Drježdźanski	35
Nekrolog LXXXIX (Kanonikus Jakub Nowak, z podobiznu)	52
Nekrolog LXXXX (Jan Arnošt Holan, z podobiznu)	54
Nekrolog LXXXXI (Jan Emanuel Dobručky)	57
Nekrolog LXXXXII (Professor Josip Milaković)	59
Nekrolog LXXXXIII (Dr. theol. Filip Rězak, z podobiznu)	61

Z nakładom Maćicy Serbskeje su wušle spisy:

131. Přewodnik po serbskej rěči. 1. zešiwk. Po nadawku spisał Michał Nawka. Budyšin 1920.
132. Protyka „Předženak“ na lěto 1922. Zestajał Jan Křižan.
133. Kwětki. Serbska čitanka za horni skhodžeńk ludowych šulow. Wudali zjednoćeni serbscy wučerjo. W Budyšinje 1921.
134. Přewodnik po serbsčínje. 2. zešiwk. Spisał M. Nawka. W Budyšinje 1921.

Wo zapłaćenje lětnych přinoškow

(kóždolětnje **10 hr.** abo w euzych pjenjezach po kursu) a wo dary za „Serbski Dom“, za Maćičnu knihownju a za „Serbski Musej“ M. S. najpodwolnišo prosymy. Pokładnikowa a musejownikowa adresa za póst je: Oberlehrer Michael Wera b, Bautzen (Sachsen), Lauengraben 2 III, Serbski Dom. Tola móža so lětné přinoški a druhe pjenježne posyłki tež slać na konto Maćicy Serbskeje do „Serbskeje ludoweje banki“ abo na konto pokładnika při Giro-kasy (Giro-Konto 513) w Budyšinje.